

ELS ÚLTIMS TEMPS DE LA INQUISICIÓ AL MARQUESAT D'ELX (1750-1819). LES ESTRUCTURES (I)¹

Cayetano MAS GALVANY
Universitat d'Alacant

El nostre coneixement sobre l'actuació i la presència del Sant Ofici en la diòcesi d'Oriola és molt limitat.² Segurament, la mateixa organització territorial de la Inquisició tinga alguna relació amb aquest fet: quan l'any 1564 es va crear la diòcesi d'Oriola,³ el territori que li assignaren va continuar formant part del Tribunal de Múrcia, com havia ocorregut des de la seua creació i com va continuar fins la seua abolició. Com a conseqüència, els límits meridionals del districte inquisitorial valencià no van excedir els de la Governació foral de València, i la d'Oriola i el seu bisbat van quedar plenament sota la jurisdicció dels inquisidors murcians. Per això, en els estudis sobre la Inquisició valenciana —fins i tot en els més recents— aquest territori ha quedat plenament exclòs;⁴ a més, no comptem amb estudis generals sobre el Tribunal murcià. Lògicament, això mateix passa amb aquesta qüestió en la comarca del Baix Vinalopó.

Dit açò, la nostra aproximació —que forma part d'un estudi més ampli—⁵ serà limitada. En primer lloc, des del punt de vista territorial, ens ocuparem de les poblacions que integren la comarca des del punt de vista cultural i lingüístic (Elx, Crevillent, Santa Pola i Guardamar), però ens ha semblat interessant incloure-hi a Asp, ja que durant el període estudiat formava part de la mateixa senyoria. Aquesta opció té suficient justificació documental, ja que si bé les referències a Santa Pola són pràcticament nul·les, i molt escasses les relatives a Guardamar, no passa això amb Asp, població que des del punt de vista inquisitorial podem

⁴ Ens referim a l'estudi de S. HALICZER, *Inquisición y sociedad en el Reino de Valencia (1478-1834)*, Alfons el Magnànim, València, 1993.

⁵ Una primera mostra és el nostre treball «Las estructuras de la Inquisición en la Diócesis de Orihuela», *Homenaje a Antonio Mestre*, Universitat d'Alacant (en premsa).

¹ La segona part d'aquest article, dedicada a l'estudi dels processos inquisitorials, es publicarà en la pròxima edició d'aquesta mateixa revista.

² En qualsevol cas es tracta d'aportacions parcials. Entre d'altres, citarem els nostres articles «El ocaso de la Inquisición en tierras alicantinas (1761-1819)», *Canelobre*, 29-30 (1995), p. 113-127, i «Un grupo de alumbrados en el sur valenciano durante el siglo XVII (Novelda y Alicante, 1679-1682)», *Revista de Historia Moderna. Anales de la Universidad de Alicante*, 21 (2003), p. 411-429. En aquesta línia, el dels moriscos constitueix un clar exponent (*Vid.*, J. B. VILAR, «La rebelión y dispersión de los moriscos: el caso murciano», en *Historia de la Inquisición en España y América*, 1, Madrid, 1984, p. 772-779; o R. CARRASCO ALMONACID, «Les morisques et l'Inquisition de Murcie (1560-1615): une répression atypique?», en P. AMALRIC (cd.), *Pouvoirs et société dans l'Espagne moderne: hommage à Bartolomé Bennassar*, Toulouse, 1993, p. 177-192.

³ Sobre l'origen del bisbat, el millor estudi disponible és recent: la tesi doctoral de A. CARRASCO RODRÍGUEZ, *La ciudad de Orihuela y el pleito del obispado en la Edad Moderna*, dirigida per el Dr. M. MARTÍNEZ GOMIS i defensada en la Universitat d'Alacant el juliol de 2001. Es pot consultar la versió íntegra en la següent adreça de la Biblioteca Virtual Cervantes: <http://www.cervantesvirtual.com/FichaObra.html?Ref=6199&ext=pdf>.

⁶ S'ha buidat sistemàticament tot el que fa referència a la diòcesi d'Oriola existent a l'Arxiu Històric Nacional (AHN), secció *Inquisició, cartes, lligalls* 2.861 a 2.880 (20 lligalls, un d'aquests doble), i s'ha complementat la informació amb els llibres de cartes corresponents (AHN, *Inquisició*, llibres 679, 680 i 681). Amb la finalitat d'alleugerir les citacions, solament citem el número de lligall, i obviem la referència a l'AHN i a la secció *Inquisició*, tret que els documents procedesquen d'una altra font. A més, una gran part dels documents no porta data per la qual cosa hem col·locat entre claudàtors la que amb tota probabilitat és més pròxima a la redacció. L'altre cas prototípic podria ser el d'una petició a l'inquisidor general que estiga sense datar, però on consta la recepció o l'estudi en la immediata sessió de la Suprema. Quant a l'extensió cronològica, la data d'inici (1750) s'ha de prendre, com a simplement indicativa, ja que els lligalls utilitzats són abundants en referències a moments anteriors a aquesta data.

⁷ G. CERRILLO CRUZ, «Los familiares de la Inquisición en la época borbónica», *Revista de la Inquisición*, 4 (1995), p. 177-204. Sens dubte, del mateix autor és imprescindible *Los familiares de la Inquisición española*, Valladolid, 2000.

comprovar que té una rellevància interessant, i fins a cert punt, insòlita. Pel que fa a l'acotació temporal, ens centrarem exclusivament en el període final del Sant Ofici; això és el comprés des de la meitat del segle XVIII fins a la seua desaparició —si no legal, almenys efectiva—, que podem situar clarament en les vespres del Trienni liberal.⁶ Un període que —com comprovarem— ha estat concebut per la historiografia com de decadència o declivi del Sant Ofici. Finalment, des del punt de vista temàtic, ens ocuparem en primer lloc de les estructures inquisitorials, sobretot en els diferents tipus de ministres i oficials existents en la comarca (bàsicament, familiars i comissaris). Açò permet obrir el nostre treball a un ampli ventall d'aspectes (implantació social del Sant Ofici, estratègies seguides pel Tribunal i els pretendents a ingressar-hi, relacions —i conflictes— amb altres institucions i jurisdiccions...). En segon lloc, analitzarem l'actuació del Sant Ofici en les matèries que li eren pròpies; és a dir, la persecució dels delictes contra la fe.

1. LES ESTRUCTURES INQUISITORIALS A LA COMARCA DEL BAIX VINALOPÓ

1.1. NOMBRE I GEOGRAFIA DELS FAMILIARS

De manera general, no és possible fer estimacions completes i fiables pel que fa al nombre i distribució dels familiars amb què contava el Sant Ofici per al territori i l'època en què ens centrem. En aquest sentit, poden representar un bon punt de partida les dades publicades per G. Cerrillo,⁷ no tant per les xifres concretes que aporten com per les tendències i els processos que s'hi apunten. En general, s'accepta com indubtable que durant el set-cents el nombre de familiars estava molt per sota del màxim teòric de places disponibles, i que aquesta reducció, al mateix temps que s'explicava per la progressiva disminució dels privilegis de què gaudien, va contribuir a reforçar el caràcter socialment elitista de la familiatura. Pel que fa tant al districte del Tribunal de Múrcia com a la diòcesi d'Oriola les dades aportades per Cerrillo concorden amb aquest panorama. Seguint a aquest autor, els disponibles per al 1728 (aproximadament) i 1748 serien:

QUADRE 1: FAMILIATURES DISPONIBLES I OCUPADES EN LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XVIII

Any	ca. 1728		1748	
	Disponibles	Ocupades	Disponibles	Ocupades
Situació de les places				
Nombre de places	513	83	448	112
Poblacions Districte	187	42	171	44
Places Diòcesi d'Oriola	-	18	-	38
Poblacions Diòcesi d'Oriola	-	14	-	11

Com es pot observar, no s'ofereix la dada sobre quantes places hi havia disponibles en la diòcesi d'Oriola en aquells moments i en quines poblacions.⁸ A més a més, la documentació conté contradiccions, particularment les observables entre ambdues dates quan donen el total de places legalment possibles i el nombre de poblacions que integraven el districte. Però, tret d'aquest aspecte, la subocupació de les places és molt notòria: solament el 16,2% es trobaven cobertes al voltant de l'any 1728, i aquest percentatge va ser del 25% vint anys més tard. Per tant —si va existir—, la relativa recuperació que s'observa queda encara molt per sota de les disponibilitats teòriques. Com que, a més, el nombre de localitats va romandre pràcticament invariable, l'augment es va centrar en les poblacions on ja hi havia familiars i, per això, aproximadament tres quartes parts dels llocs del districte no comptaven amb familiars en la primera meitat del segle XVIII.

Pel que fa als familiars que pertanyien a la diòcesi d'Oriola, la tendència general és encara més evident: si l'any 1728 aquestes poblacions representaven un terç del total de les del districte i contenien el 21,7% dels familiars disponibles, el 1748 els percentatges havien passat, respectivament, al 25% i al 33,9%; dit d'una altra manera: relativament, l'augment de familiars havia estat major en la diòcesi d'Oriola que en la resta del districte. En efecte, les dades mostren tres localitats menys l'any 1748 que l'any 1728, però vint familiars més, com a conseqüència d'un cridaner increment del nombre d'aquests ministres en alguns d'aquests nuclis poblacionals.⁹

En aquest context, les úniques poblacions de la comarca que figuren en ambdós esclats són Elx, Crevillent i Asp. Concretament, l'any 1728, Elx i Asp comptaven amb dos familiars cadascuna, mentre que Crevillent solament en tenia un. La relació de 1748 registra canvis cridaners: Crevillent comptava ja amb dos familiars, però Asp havia passat a tenir-ne sis i Elx ni més ni menys que huit (dos d'ells nobles). Perquè apreciem amb tota justícia aquest canvi, hem de dir que aquest fet significava col·locar Asp amb un nombre de familiars major que Alacant i amb els mateixos que Oriola, mentre que Elx era la població del bisbat amb major nombre, i solament la segona (darrere dels quinze murcians) en tot el districte.¹⁰ Dit d'una altra manera, Elx era la població amb més familiars en la diòcesi, i Asp la segona, en els mateixos termes, ni més ni menys, que Oriola. Crida, doncs, poderosament l'atenció la gran presència dels familiars inquisitorials en els dominis de la Casa d'Arcos, evident no solament en les fonts que maneja Cerrillo, sinó en tota la documentació existent, que necessitaria algun tipus d'explicació amb què, de moment, no comptem.¹¹

La documentació que hem usat per a la segona meitat del segle no conté esclats de naturalesa semblant. Per tant, no podem conèixer amb

⁸ El mateix G. CERRILLO, en l'annex VI de *Los familiares...*, inclou una relació de 1586 en què figuren 23 localitats amb un total de 56 places. Sens dubte dos segles més tard s'havien produït modificacions. No obstant això, en algun cas cal espigolar amb atenció per a identificar correctament les localitats per les errades de transcripció: en aquesta mateixa que citem figura una «Bipe» que suposem que serà Asp, un «Rosales» que és Rojals, i un «Canal» que deu ser Catral.

⁹ Deu poblacions són comunes a ambdues llistes manjades per Cerrillo: Alacant, Asp, Aiora, Crevillent, Callosa, Elx, Mutxamel, Monóver, Novelda i Oriola. Hem d'afegir Catral, Elda, Monfort i Sant Joan (solament en la del 1728); i Almoradí (solament en la del 1748).

¹⁰ G. CERRILLO, «Los familiares...», p. 193, n. 46.

¹¹ En aquest sentit, i sense gosar suggerir res, recordem que el duc d'Arcos va ser nomenat excepcionalment —el 1749— com a familiar de totes les inquisicions d'Espanya (*apud* G. CERRILLO, «Los familiares...», p. 199).

precisió, en qualsevol moment d'aquest període, quants familiars van existir en la diòcesi d'Oriola, ni tampoc en la nostra comarca. Hi ha, això sí, referències a un centenar llarg de familiars, repartits en dinou poblacions,¹² entre les que figuren Asp, Crevillent i Elx. És a dir, substancialment les que ja coneixiem de la primera meitat del segle que, per tant, constitueixen el grup principal i quasi exclusiu en el qual el Sant Ofici comptava amb familiars. Tot açò, configura una presència bastant representativa en les poblacions més importants de la diòcesi i de la comarca, i exclou, definitivament, les localitats costaneres (Santa Pola i Guardamar).

¹² Albaterra, Alacant, Almoradí, Asp, Aiora, Callosa, Crevillent, Elx, Elda, Monfort, Mondòver, Mutxamel, Novelda, Oriola, Sant Joan i Torrevella; i és dubtosa, encara que possible, la seua existència a Cabdet, Cox i Petrer.

¹³ A títol merament indicatiu, les mitjanes anuals d'assumptes relatius a la diòcesi d'Oriola que conté el llibre 680 de registre de cartes de l'AHN és la següent: 1761-1770: 6,5; 1771-1780: 4,6; 1781-1790: 2,2; 1791-1800: 3,3; 1801-1808: 5,25. Crida l'atenció tant la baixada al voltant dels anys 1780-1790 com la important reactivació dels primers anys del segle XIX, clarament observable en tot el districte i en la mateixa activitat repressora dels delictes contra la fe.

¹⁴ D. Pedro Bru de Soler, D. Joseph Mas de Macià, D. Joseph Mendiola de Agulló, D. Joseph Mariano Valero, D. Francisco Agulló de Sempere, D. Juan Valero de Pomares i D. Jerónimo Antón de Agulló. Lligall 2.873, «Expediente de recurso hecho al Consejo por los familiares del Santo Oficio de la villa de Elche sobre quebrantamiento de sus exenciones y privilegios por los alcaldes de ella, habiéndoles echado alojamientos de tropas», Madrid, 11 setembre 1775.

¹⁵ Lligall 2.874, «Informe del Tribunal de Murcia a la Suprema sobre la relación de inquisidores y oficiales», Múrcia, 18 maig 1775.

Quant a la cronologia, és impossible —com hem dit— establir talls diacrònics que ens permeten conèixer el nombre de familiars en qualsevol moment del període. L'únic que podem apuntar en aquest sentit, i sempre de manera força aventurada, seria l'evolució de les familiatures sobre l'única base de les sol·licituds de dispensa dels aspirants que eren trameses a la Suprema: el gruix d'aquestes sol·licituds es dona en les dècades de 1760 i 1770, i, més endavant, en són molt escasses. De totes maneres, el fet no és solament congruent amb la progressiva pèrdua d'interès per les familiatures, sinó també amb la mateixa evolució general de l'activitat del Tribunal, que es reflecteix en la marxa dels assumptes burocràtics.¹³ De manera igualment congruent amb aquesta tendència, i a falta d'indicacions més precises, comptem amb un cert nombre de testimonis aïllats, generalment emanats dels mateixos inquisidors. Per tant, si el 1753 no hi havia vacants a Elx, ja el 1775 (any en què en la mateixa vila es comptaven set familiars),¹⁴ el Tribunal tenia dificultats per a cobrir, no ja les places disponibles, sinó les necessàries en el districte «por cuya razón nos bemos precisados a balernos en barias ocasiones para los negocios y diligencias de fe de personas eclesiásticas y otras de nuestra satisfacción»,¹⁵ fet que, per una altra banda era comú en altres tribunals;¹⁶ l'any 1806, en vespres de l'abolició dels privilegis de què gaudien els familiars, estaven vacants totes les places disponibles en la ciutat d'Alacant.¹⁷

De totes maneres, el testimoni més aclaridor de la situació en què es trobaven les familiatures procedeix d'un cas referit a Elx. L'any 1777, un dels familiars d'aquesta vila, Joseph Mas de Macià, es va queixar d'haver estat insaculat en la classe de procurador síndic general. Les seues protestes —i les del Tribunal murcià— davant les autoritats no van tenir cap èxit, per molt que el Tribunal insistira que l'exempció de treballs de regidor estava justificada «a fin de dar pronta expedición a los nego-

¹⁶ Idèntiques són les queixes expressades l'any 1784 per la Inquisició de Llerena. Vid. G. CERRILLO, «Los familiares...», p. 200.

¹⁷ Lligall 2.878(2), Jerónimo Riso a l'Inquisidor General, Alacant, 23 d'abril de 1806.

cios que se le cometiesen [al familiar]», i emparada per les concòrdies inquisitorials, els decrets i el costum. En realitat, ben pocs eren aquests negocis encarregats als familiars, i més encara en aquests moments del segle. La veritable raó sona molt més creïble, i l'exposava el Tribunal a la Suprema amb tarannà de peremptori dramatisme:

son tan pocos los que de años a esta parte solicitan calificarse en este distrito, que llegará el caso de que el Tribunal no tenga ministros de que valerse; y por consiguiente que en las materias de fe se sigan muchos atrasos, así por inquirir de personas a quien se puedan cometer sin perjuicio del secreto que en ellas debe observarse, como porque quando una vez lo hagan, se escusarán de bolver hazerlo [sic], a pretesto de mucho trabajo y ningún útil que se le siga; por lo que nos parece que, siendo ésta una exempción de las que están más en uso y práctica, vien admitida y recibida, si fuese del agrado de V. A. podría por el medio que mejor le parezca disponer que a este familiar se le exonere de la zitada carga concejil.¹⁸

1.2. PERFIL DELS FAMILIARS I ESTRATÈGIES D'INGRÉS

Òbviament, el tribunal comptava amb un perfil-típus que definia com havien de ser els seus familiars imposat per les disposicions legals i pel costum: preceptivament havien de ser homes casats, majors de 25 anys i amb sang neta. Però igualment —a part de les virtuts personals, la bona conducta, la moralitat adequada, el bon judici i l'estimació pública— havien de comptar amb una renda o unes *conveniències* suficients que els permeteren un manteniment decent sense exercir treballs que es consideraven vils o mecànics, com també formar part de les famílies més distingides dels seus respectius pobles i, sempre que fóra possible, amb accés als càrrecs de govern municipals. Si la seua família comptava amb membres que hagueren prestat servei a l'estat, o en particular al Sant Ofici, constituïa també una guinda molt desitjable. Amb els familiars inquisitorials estem, per tant, davant d'individus als quals el Tribunal exigia trobar-se, com a mínim, en una situació pre o paranobiliària. Òbviament, quan ingressaven en el Sant Ofici el nou ministre rebia el desitjat suport o confirmació de l'estatus social, mentre que els inquisidors administraven, amb la concessió de familiatures, una política d'implantació social selectiva clarament destinada a captar fidelitats entre les famílies més distingides de la seua àrea geogràfica.¹⁹

La documentació que hem usat conté un bon nombre de sol·licituds d'ingrés que, com que requerien dispensa de l'inquisidor general, van ser trameses a la Suprema.²⁰ Aquells que sol·licitaven aquestes gràcies, lògicament, adoptaven les estratègies que —al seu entendre— permetien aconseguir l'objectiu desitjat amb la major seguretat i al menor cost. Això implicava presentar-se als ulls del Tribunal com a candidats idonis, al·legar tot tipus de circumstàncies favorables, dissimular els

¹⁸ Lligall 2.875, Tribunal de Múrcia a la Suprema, 13 de desembre de 1777.

¹⁹ Sobre les condicions exigides als familiars, la seua consideració social, i el procediment d'accés a la familiarura, *vid.* G. CERRILLO, *Los familiares...*, p. 75-115.

²⁰ Això implica que els expedients d'aquells que eren admesos directament pel Tribunal (els menys problemàtics i potser els més nombrosos) a penes han deixat rastre en aquesta documentació.

²¹ Es tracta de D. Benito Ruiz de Saix (l·ligall 2.878-1, 7 de setembre 1798; llibre 680, 28 de novembre 1798 i 8 de maig de 1799).

²² És el cas de Ginés Soler, d'Elx, que havia presentat al gener de 1743 sol·licitud d'ingrés i que al poc temps va renunciar a la pretensió davant el comissari inquisitorial d'Elx, perquè havia mort el seu pare i això provocava que «se le ofrecían muchos gastos, y que por ahora no se allava con medios para proseguir dicha su pretensión» (l·ligall 2.861).

²³ Per exemple, els germans José i Pablo Pérez Verdú, de Monóver, l'any 1775 (l·ligall 2.874, Tribunal de Múrcia a l'Inquisidor General, 8 de juliol 1775), o els també germans Diego i Francisco Martínez Mas, d'Elx, el 1779 (l·ligall 2.874, sol·licitud a l'inquisidor general, de 20 de febrer de 1779).

²⁴ L·ligall 2.862. Quesada la va sol·licitar l'any 1755, quan el termini estava pròxim a finalitzar.

²⁵ *Id.*, Informe del Tribunal de Múrcia a la Suprema, 12 de juliol de 1747.

²⁶ *Id.*, Informe del comissari D. Antonio Santacilia al Tribunal de Múrcia, 26 de maig de 1746.

possibles defectes o objeccions que pogueren sorgir, i —sempre— procurar assegurar l'èxit de la pretensió amb els menors dispendis. En aquest sentit, per exemple, pertànyer a famílies ja qualificades per informacions genealògiques de ministres anteriors permetia aconseguir al mateix temps aquests propòsits, perquè poques targetes de presentació podien ser millors que pertànyer a família qualificada i això implicava estalviar les quantioses despeses que representaven les informacions d'ingrés. També hi va haver qui anant un poc més enllà va demanar que les informacions que li van fer per a ingressar com a cavaller en la Reial Mestrança de Ronda es tingueren per vàlides per a l'ingrés en el Sant Ofici.²¹ De fet, el desig d'economitzar explica el gran nombre de sol·licituds de dispenses de trànsit de ministres que es van produir; les peticions —especialment d'estrangers o militars— perquè les informacions es practicaren en els llocs de residència o on hagueren viscut la major part de la vida; o que, fins i tot, en alguna ocasió, algun pretendent arribara a apartar-se de la seua pretensió.²² En altres casos i, en part per aquesta raó, es produïen peticions simultànies per part de membres de la mateixa família, especialment germans.²³ S'apunta així —per altra banda— el caràcter quasi hereditari de les familiatures, darrere de les quals sovint es revela l'existència de veritables «clans» locals vinculats al Sant Ofici com a resultat de les antigues estratègies de nomenament de ministres. Aquests aspectes familiars i econòmics es manifesten units molt clarament en casos com el d'Antonio Quesada, de Crevillent, l'oncle del qual —el comissari Gaspar Quesada— l'havia fet beneficiari d'un llegat testamentari de 300 pesos perquè en el termini màxim de cinc anys sol·licitara la familiatura.²⁴ No obstant això, la vinculació amb ministres del Sant Ofici no assegurava l'èxit automàtic. Sorprenentment, en alguna ocasió és la mateixa família la que s'oposa al pretendent, fet que posa de manifest disputes internes amb una certa importància, com li va ocórrer l'any 1747 a Jaime Bonete, natural d'Elx i veí de Cox, que es va casar amb Maria Agulló, matrimoni que va disgustar profundament la seua família, amb la qual es va deixar de parlar.²⁵ En aquestes ocasions, no era rar que arribaren al Tribunal informes tan absolutament contradictoris que obligaven a sol·licitar-ne altres de nous. En aquest cas, davant un informe totalment favorable, n'apareix un altre (a més, el del comissari inquisitorial local), que no solament representava el pretendent com una persona de pocs ingressos, sinó que indicava que en les *mantelas públicas* de l'església de Santa Maria hi havia posats «sambenitos» del cognom Bonete, i que no hi havia una altra família amb aquest cognom a Elx.²⁶ Contrastos tant dispersos entre els informants, que no eren gens inusuals, si més no, ens fan pensar en les clientele locals, amb les seues eternes filies i fòbies, que es mantenien latents fins que en ocasions com aquestes es manifestaven en tota la seua cruessa. En aquestes situacions, el Tribunal tendia a optar per la prudència: es va decidir contestar a Bonete

i dissuadir-lo de la seua pretensió d'ingrés, però «con buenos términos, manifestándole que el Tribunal no discurre por aora crear ministro».²⁷

Sens dubte, els pretendents intentaven ocultar qualsevol aspecte negatiu, perquè en el cas d'una resolució favorable, les seues aspiracions d'ascens social rebien un important impuls. No falten dades que abonen la idea que en ocasions arribaven a usar estratègies de certa pressió, si no directament sobre el Tribunal, sí sobre els possibles informants o sobre el medi (generalment local). Encara que no es tractava d'una sol·licitud d'ingrés, veurem aquests aspectes detalladament quan ens ocupem del cas del comissari i vicari parroquial D. Joseph Mas, de Crevillent. En aquesta mateixa línia hem d'apuntar també—segons sembla—l'inveterat costum que els pretendents havien de fer públiques les seues aspiracions, tot i el secret que havia de regir en el procediment inquisitorial. Conseqüentment, si la resolució de l'expedient es demorava, recorrien a la Suprema i al·legaven justament el detriment que es provocava en l'honor, i els rumors malintencionats que s'estaven despertant en els pobles respectius. Indefectiblement, culpaven de tot als seus èmuls i opositors, fet que implica que—en efecte—eren possibles campanyes de pressió (tant a favor com en contra del candidat) que aconseguiren mediatitzar els informants, habitualment paisans del pretendent. La freqüència d'aquestes situacions fa que cause certa sorpresa descobrir que en un determinat moment la Suprema s'estranyara de com podia ser que un procediment en teoria secret transcendira al públic. El Tribunal murcià, per a eximir-se de qualsevol responsabilitat en l'assumpte, va contestar d'una manera molt aclaridora, i va evidenciar que les peticions a familiatures havien arribat a crear veritables costums i litúrgies socials, a més a més de les legals:

y juntamente nos parece de nuestra obligación hazer presente a V. I. que en las pretenssiones de Ministros y sus pruebas, sólo lo que resulta suele estar en secreto, pero la pretenssion la publican los pretendientes regularmente aun antes de intentarla, y al tiempo de hazerla, ya por las previas dilixencias de presentarse personalmente a los inquisidores para que se les permita dar su memorial al tribunal, ya para la zeremonia que aquí observan, conseguida la lizenzia, de visitar a los ministros del secreto, y hazer corte en la portería dando agua bendita al entrar y salir el tribunal el día que presentan su memorial, con lo que, aunque por el secreto y informes se prozeda con el mayor cuydado y cautela, viendo sin expediente las pretenssiones, suelen padezer nota los pretendientes, sin que de parte del Tribunal ni sus ministros se dé motivo para ello, sí de parte de los mismos pretendientes, que comunicando a diferentes sus pretensiones, las hazen públicas.²⁸

És obvi, però, que alguns pretendents podien errar estrepitosament en l'estratègia. Demanar, com va fer Francisco Ibarra (oritind de Durango,

²⁷ *Id.*, Informe del Tribunal de Múrcia a la Suprema, 12 de juliol de 1747.

²⁸ *Ibidem.*

a Biscaia, i veí d'Elx) l'ingrés com a familiar i declarar que, de pas, volia «purificar la infàmia» que feia anys havia patit un cosí segon seu que va ser sentenciat pel governador d'Elx a pública vergonya i assots —tot i tenir familiars exercint alts càrrecs en l'administració reial, eclesiàstica i militar—, no era el camí més adequat per a congraciarse amb un Tribunal que no estava disposat a prestar-se a aquestes maniobres. A més a més, es l'únic cas en què es té en compte —desfavorablement— la crescuda edat del pretendent.²⁹ Menor edat, solteria o estrangeria no van constituir, doncs, un obstacle perquè cap dels aspirants a familiar veïés denegada o suspesa la seua pretensió. Tampoc ho seria l'absència de suficients ingressos o no haver exercit càrrecs en el govern de la república. En honor a la veritat, tots els informes donaven compte de la bona conducta, judici i estimació pública dels pretendents, tret d'alguns casos que van ser denegats perquè, a més, concorrien altres circumstàncies negatives. Un d'ells era d'Elx: Joseph Miralles Llopis,³⁰ de qui deien els inquisidors que era home de «vida ociosa», permesa pels seus pares perquè era fill únic.³¹ Quant a les ocupacions del pretendent (i de la seua família natural i política) el Tribunal exigia com a condició mínima indispensable que no haguera exercit oficis vils ni mecànics. No obstant això, aquesta investigació estava subjecta a una casuística complexa, que començava perquè no sempre era òbvia la definició d'aquests oficis. En el cas d'Ignacio Castell Moreno (de Callosa de Segura), el pare havia estat mestre d'apotecari i l'avi escrivà a Elx; pel que fa a l'avi matern va ser arrendatari de la botiga d'espècies i comestibles de Callosa, encara que això no va ser tingut en compte especialment, perquè va ser solament durant any i mig a causa de les «revolucions de 1706», i abans havia estat arrendatari de la hisenda d'Almodóvar, en el terme d'Oriola. No obstant això, el problema va arribar tant per la mala conducta del pretendent amb els seus pares, com —sobretot— per trobar-se que un oncle matern havia estat molts anys condemnat a galeres per lladre, mentre que altres germans de la mare havien exercit de botiguers d'espècies i de verdulaires, i que els fills d'aquests s'havien casat —cosins del pretendent— amb gent d'«igual classe» i, fins i tot, una cosina amb un mulat, de manera que el Tribunal va proposar suspendre la gràcia.³² En altres pretensions, no hi va haver cap dubte o discrepància quant a denegar-les. Així va ocórrer amb el referit José Miralles Llopis, d'Asp, el pare i l'avi del qual havien sigut i eren barbers i cirurgians (encara que per la línia materna hi havia ministres del Tribunal),³³ o el de Tomás Borreguero i Calatayud, alferes de cavalleria de Borbón, els ascendents del qual —il·licitans— s'havien dedicat a menesters realment modestos: «buscar caracoles, traer romeros, mercar randas, tener tienda de abastos para la venta al común de vino, vinagre, aceite, pimientos, tomates...».³⁴ Capítol especial s'ha de reservar als oficis relacionats amb la construcció. Pedro Quintana, pare d'una àvia de la dona del pretendent Joseph Pujalte, d'Asp —qui

²⁹ Lligall 2.874, Informe del Tribunal de Múrcia a la Suprema, 21 de maig de 1780. No s'indica l'edat, encara que es diu que per ser crescuda ja no podia ser de cap utilitat al Tribunal. Quant a l'esdeveniment al qual es refereix, va ocórrer l'any 1727. Deia Ibarra que el seu cosí Jerónimo Ibarra, «muchacho de poca reflexión, acompañó a un sujeto soez que cometió una bastardía, por cuyo delito lo azotaron públicamente y a mi primo por ir en su compañía lo sacaron a la vergüenza porque no hubo quien sacase la cara y manifestase su nobleza». I així, es mantenia en el cor dels seus èmuls aquesta espècie després de 53 anys, «por sí con semejante sombra transversal pueden impedir mi pretensión» (*id.*, Francisco Ibarra a l'Inquisidor General, 25 de febrer de 1780).

³⁰ Lligall 2.872, Informe del Tribunal de Múrcia a la Suprema, 26 de novembre de 1773. Natural veí d'Asp, de 19 anys d'edat, solter.

³¹ *Ibidem*. De nou, la causa de denegació rau en els oficis exercits pel seu pare i pel seu avi, tot i tenir familiars per la línia materna.

³² Lligall 2.868, Informe del Tribunal de Múrcia a la Suprema, 27 d'octubre de 1764.

³³ Lligall 2.872, Informe del Tribunal de Múrcia a la Suprema, 26 de novembre de 1773.

³⁴ Lligall 2.868, Informe del Tribunal de Múrcia a la Suprema, 27 de novembre de 1762.

en una acció gens fora de l'habitual, quan ja era familiar, va protestar juntament amb el seu germà contra la pretensió de Miguel Puerto³⁵ havia estat mestre picapedrer, i quan exercia el seu ofici es va desplaçar l'any 1665 a Ontinyent (on va nàixer aquesta àvia), «con motivo de la obra del pantano que sacó a su favor, y que perseberó muchos años en su construcción»;³⁶ doncs bé, en cap moment el Tribunal va apuntar cap problema per aquesta circumstància, sinó que —més encara— es deia que pertanyia a llinatges «muy hidalgos, cristianos viejos y sin la menor nota».³⁷ En definitiva, de tot açò destacarem l'existència de freqüents dubitacions dels inquisidors —propiciades pels informadors i pels interessos o simpaties que pogueren guiar-los—, cosa que portava el Tribunal a demanar nous informes o, en qualsevol cas, a intentar assegurar-se de quina era la consideració social que els oficis en qüestió tenien en els llocs respectius. En la mateixa línia, igualment destacable és el continu afany per mantenir el major grau d'honor en els familiars del Sant Ofici. Es tractava, òbviament, d'una consideració pràctica almenys d'un doble sentit: el de mantenir activa la captació de les famílies més properes al poder en cada poble, però també el d'evitar disputes o disgustos entre els familiars existents. No obstant això, el Tribunal procurava sempre ser discret en les denegacions. De fet, la contestació negativa més habitual era —com hem vist amb Jaime Bonete— la de no haver necessitat de ministres en la població del pretendent. Expressió que, atés el poc treball efectiu que els familiars realitzaven en aquells moments, ben bé podria ser certa, però que a la vista de les afirmacions sobre la creixent escassetat de familiars, posa en evidència les contradiccions de l'estratègia del Tribunal: pressionat entre l'opció de permetre —amb riscos— l'entrada de sang nova, o la de preferir mantenir uns criteris de selecció plenament restrictius i arcaïtzants, es va optar per açò últim com a criteri general, en una època en què l'interés per accedir als càrrecs inquisitorials anava decreixent. No obstant això, tindrem ocasió de veure com —i en quin sentit— el Sant Ofici murcià no va tancar totalment les portes a noves incorporacions, tot i que força minoritàries.³⁸

Com a prova de l'anterior, qualsevol possible permissivitat del Tribunal es tornava nul·la davant la menor nota o rumor de contagi de sang infecta en el llinatge del pretendent, de vegades fins a extrems difícils de comprendre, però que denoten molt clarament el gran interès que la Inquisició posava en l'assumpte. No abunden els exemples de pretendents que es trobaren davant aquest insalvable escull (probablement l'autocensura seria una mesura de prudència habitual), però tampoc en falten. L'any 1746, Pedro Mas de Martínez, de Crevillent, va pretendre una familiatura.³⁹ Es presentava com a llaurador i alcalde ordinari per l'«estado noble», amb un notable cabal; encara més, era cosí del també ministre inquisitorial Dr. D. Joseph Mas, un individu mereixedor de

³⁵ Lligall 2.871, Joseph i Pascual Pujalte a l'Inquisidor General, 25 de gener de 1768. Manifestaven que Puerto s'havia casat amb Rosa Gras, filla de Vicente Gras, «que por ladrón público fue rematado al servicio de las reales galcras». A més, el mateix Puerto no era «hombre visible ni de circunstancias que le habiliten a tanto honor». No obstant això, continuava amb el seu interès, ja que s'havien expedit ja les comissions secretes d'informes, «y públicamente se vocifera por el pretendiente y sus valedores que sin embargo de dichos reparos saldrá con su empeño, pues tienen mano y valimiento en Murcia para ello». Fins i tot es deia que Puerto anava pressionant els testimonis perquè dissimularen els aspectes que pogueren ser negatius. La Suprema, quan va estudiar aquest expedient, es va trobar que també els veïns d'Asp, Antonio La Cuesta i Joseph la Puente, havien recorregut contra el pretendent.

³⁶ *Id.*, Informe del Tribunal de Múrcia a la Suprema, 6 de juny de 1767.

³⁷ *Ibidem.*

³⁸ Especialment aclaridor serà com es veu més endavant, el cas del Marqués de la Romana.

³⁹ Lligall 2.864 (D. Pedro Mas a l'Inquisidor General, s. f.; Informe del Tribunal de Múrcia a la Suprema, 19 de juny de 1748) i 2.866 (Informe del Tribunal de Múrcia a la Suprema, juliol de 1753).

dedicar-li —com farem més endavant— tractament separat. Tanmateix, D. Pedro no va veure recompensada la seua sol·licitud més que amb llargues demores del Tribunal, cosa que el forçaria a repetir-ne la petició els anys 1748, 1751 i 1753, fins que va obtenir un sec «no ha lugar» com a resposta definitiva. La raó no era una altra que, como deien els informadors del 1748:

en aquella villa hay el rumor y fama de mucho tiempo a esta parte, que el referido pretendiente es deszendiente por línea materna de christianos nuevos, fundado dicho rumor en que su ternera abuela materna, llamada María de Luna, mujer de Juan Fernández y madre de Francisco Fernández, bisabuelo del dicho Pedro Mas, fue christiana nueva, por tal tenida y reputada; cuia voz ha ydo de un os en otros estableziéndose, de forma que por este tropiezo aseguran que se han detenido algunos en semejante pretensión.⁴⁰

El document és veritablement aterroridor. Es remunta més d'un segle —fins la mare d'un dels besavis—, parla clarament tant de la mania inquisitorial sobre aquests temes com sobre què significava, en un d'aquells pobles, la pervivència d'un estigma així sobre el llinatge. Bé és veritat que Mas va al·legar com a descàrrec que les demores —que li infligien «un indecible gravamen para su honor»— potser es degueren a l'oposició dels malcontents que tenia «en tan corto pueblo», èmuls pels seus molts cabdals. Però el Tribunal tingué en compte alguns detalls addicionals que no afavorien D. Pedro. En primer lloc, l'arbre genealògic que va presentar amb la petició no estava perfecte, cosa que Mas va atribuir a les deficiències d'inscripció dels registres parroquials antics, i que va procurar solucionar amb la presentació de certificacions adjuntes del mossén i de l'ajuntament. Aquesta actitud, tenint en compte el rumor que corria, degué ser bastant sospitosa. Però, a més a més, el Sant Ofici murcià sabia que un prevere germà seu, que va voler ser comissari, finalment no va gosar ser pretendent. I estava també el cas d'una parenta, que insultada públicament a causa dels seus orígens, va portar l'assumpte davant la justícia: poc importava —contra el que pensava D. Pedro— que haguera guanyat el plet, perquè als ulls dels inquisidors murcians tal cosa no feia més que corroborar la nota o rumor que corria pel poble, i això era —l'estimació pública— cosa que, al cap i a la fi, decidia al Tribunal a no donar suport a un pretendent. No obstant això, una dècada més tard (el 1763), l'espós d'una filla de D. Pedro, el francès D. Juan Cauhepé, va presentar, al seu torn, una sol·licitud de familiatura, encara no ens és conegut el resultat de la petició.⁴¹ Podem citar també el cas del cavaller de Montesa D. Joaquín Perpiñán, d'Elx, rebutjat per les diverses notes d'infecció que va trobar el fiscal en els llibres de registre del Tribunal, per la qual cosa —per cert— va necessitar algun temps «por lo extropeados que se hallan».⁴² Amb tot, ¿era possible burlar aquest obstacle? No falten les notícies per a respondre afirmativament, o que, almenys, insinuen que

⁴⁰ Lligall 2.864, Informe del Tribunal de Múrcia a la Suprema, 19 juny 1748. En l'informe de juliol de 1753 el cognom Fernández figura com a Ferrándiz.

⁴¹ Lligall 2.868, D. Juan Cahucpé a l'Inquisidor General, s. f. [Suprema, 27 de juliol de 1763].

⁴² Lligall 2.876, Informe del Tribunal de Múrcia a l'Inquisidor General, 13 gener 1787. Llibre 680, 30 gener 1787.

en determinats casos el Tribunal no era tan rígid com per a bloquejar un ingrés per simples rumors o insinuacions; o fins i tot per alguna cosa més que això. A condició, clar està, que l'afectat fóra subjecte d'altres qualitats. La mala nota caiguda sobre el cognom Perpiñán—l'any 1674 s'havia denegat la gràcia de proves a D. Melchor Perpiñán—⁴³ va ser la causa principal de denegació de la sol·licitud de D. Joaquín Perpiñán que acabem de veure. No obstant això, l'ingrés de D. Pedro Caro, marquès de la Romana, i dels seus fills Pedro i Carlos, que compartien llaços amb la mateixa família Perpiñán,⁴⁴ es va resoldre favorablement. Això no lleva, però, que aquest favorable tracte al marquès de la Romana fóra molt sonat al seu moment. En efecte, quan s'estaven realitzant les proves, i després que els comissionats per a les informacions hagueren arribat a Elx, tres dels familiars en aquesta vila (Juan Miguel Spuche, Jaime Ortiz i Vicente Santacilia) van enviar un memorial a l'inquisidor general, en què sense embuts, expressaven que:

se han alterado y conmovido de tal manera sus vecinos con la noticia que tienen de los clásicos y públicos impedimentos que le obstan [a Caro] para este logro, que todas las clases sin distinción vociferan que si a dicho pretendiente en este gremio se admite, a ningún otro que intente serlo se le denegará, porque con dificultad en este pueblo se encontrará otro individuo con más lunares que denigren la estimación de su sangre, por todas las líneas de su ascendencia paterna, añadiendo con no menor notoriedad que en virtud de resolución de Vuestra Alteza, D. Onorato Caro por [línea] recta ascendiente de dicho Marqués, ha venido en segundas nupcias casado con Dña. Ángela Perpiñan, [y] precedidas las circunstanziyas y diligencias correspondientes, se le mandó quitar la benera y recoger el título de tal familiar que hera, por descender la susodicha rectamente de infectos.⁴⁵

Encara que alguns propalaven, molt significativament, «que el poder y dinero, en esta estación suple los defectos».⁴⁶

Les denúncies eren greus. I persistents. Pocs anys després, l'any 1751, una carta anònima (sens dubte obra de persona culta i, potser, del mateix entorn inquisitorial), adreçada a l'Inquisidor General, tornava sobre l'assumpte i l'ampliava a uns altres casos. L'anònim és molt significatiu, per això considere que paga la pena citar-lo *in extenso*:

Mui señor mío, si en algún tiempo en el dorado siglo deservan los hombres por honra la cruz de el Santo Oficio, aora que llegó el siglo de yerro se duda la verdadera esencia de este honor, por común a cristianos viejos, a hebreos y penitenciados. No escandalize a V. S. el supuesto, interim le doi la real prueba. No ha muchos años que D. Joseph Caro, natural de la villa de Elx en el reino de Valencia, Marqués de la Romana, señor de las villas de Novelda y Moxente, varón de castel de la Mola, del hábito de Montesa, coronel de dragones y governador de la villa y fortaleza de Montesa, cabeza

⁴³ Llibre 680, 30 gener 1787.

⁴⁴ Llibre 680, 28 abril 1766.

⁴⁵ Lligall 2.863, Elx, 10 de març de 1745.

⁴⁶ *Ibidem*.

de su religión, se dignó hazer pruebas de familiar, no hallándose bien puesta su estimación sin este honor, por la pública voz y fama de descender de hebreos. Don Cristóval Marín, natural de Orihuela no ha cinco años se puso la venera que ninguno de sus maiores ni parientes pudieron merecer del tribunal de Valencia por ser sus abuelos de la villa de Enguera y aora por el de Murcia logró la cruz santa de Domingo deviendo ser la de Andrés por hebreo sin disputa. De estos dos monstruosos casos ha tomado exemplar D. Francisco González [Navarrete] para la atrevida conseqüencia de hazer pruebas (que actualmente se hazen en Cartagena, Orihuela y otras partes) por sí, y por María Carbó su muger, olvidado de que ésta solos quatro años ha, fue penitenciada por el Santo Oficio de Murcia. Y se olvidó también de [que] fue preso, condenado en costas, multado en quinientos ducados y desterrado de la ciudad de Orihuela por el dicho Santo Oficio como fautor o valedor de la dicha María su muger, porque tuvo la osadía (fiado de su mucho oro, y aora fia en lo mismo) de suponer y exponer al tribunal (para sacarla a salvo) que D. Juan Timor, canónigo y comisario titular de Orihuela no le abría hecho justicia, para cuió efecto se valió de falsos testigos, que por tales fueron declarados y desterrados y multados. No entiendo señores es mi ánimo calumniar a nadie, si solo el que comprehenda estas desnudas verdades que me dictó la honrra del Santo Oficio y mía. Y que sean tales lo acreditarán a V. S. mejores plumas que la mía, quales son las que cortaron con el cuchillo de la justicia los ministros del Santo Oficio de Murcia, sobre los referidos casos y conserva el secreto para perpetua memoria. Dios la conserve a V. S. en el superior grado, para quanto fuere de su maior servicio, aumento de la Santa Fe y honor del Santo Oficio y de sus fieles ministros que según el sistema presente, abrán de mendigar estimación agena para servir a tan Soberano príncipe. Dios nuestro Señor guarde a V. S. mil siglos como deseo. Orihuela 24 de julio de 1751. B. L. D. V. S. Quien estima el honor de el Santo Oficio.⁴⁷

Per al Tribunal no va ser fàcil justificar tots els punts indicats en aquest paper. En els casos de Caro i de Marín, passaven quasi de puntetes i posaven, sense més, la Suprema per testimoni i aprovadora de la justícia de les seues actuacions. Quant a l'assumpte de González i la seua esposa, en efecte ambdós van ser processats. Ella, per «apariciones y revelaciones sospechosas», però va ser despatxada amb una pena molt lleu «por tenerla por ilusa passiva». El cas d'ell era un poc més complicat. Va estar reclós en presons, però a pesar d'aquestes condemnes, ateses les bones qualitats i serveis anteriors del pretendent (va ser recaptador dels fruits de la prebenda que la Inquisició tenia a Oriola), i, justament per

⁴⁷ Lligall 2.865, Anònim contra el Marqués de la Romana adreçat a l'Inquisidor General, Oriola, 24 de juliol de 1751.

a restituir-li l'honor maculat el Tribunal va decidir *premiar-lo*, a ell i a la seua esposa, —amb aprovació del Consell— amb l'admissió com a familiar; això sí, es tractava de «suxeto de buen crédito y virtudes morales, con abundantes conveniencias»... El resultat, sense cap dubte, haguera estat un altre en el cas d'altres candidats amb unes circumstàncies no tan bones. Però crec que la principal consideració que podem extraure de les cites anteriors és que el procediment d'ingrés presentava les suficients escaletes com per a permetre permeabilitats majors del que revela la intransigència que sembla aplicar-se en altres casos. Clar que aquests flancs dèbils solament es mostraven si els inquisidors ho permetien i en direccions molt clares: cap a la cúpula social o cap als individus *segurs* de l'entorn del Sant Ofici.

1.3. ELS MINISTRES INQUISITORIALS, FONT DE PROBLEMES PER AL TRIBUNAL

Quan els pretendents accedien a l'estatus de familiar, no podem dir que únicament reportaren satisfaccions al Tribunal. A més, sorprén la gran quantitat d'esforços i energies que el Sant Ofici havia de destinar a atendre les múltiples peticions i problemes que li causaven aquests ministres. Amb l'excepció del paper que podien desenvolupar com a informadors ocasionals i de la seua assistència a algun que altre empresonament, els familiars portaven una vida bastant plàcida, amb unes funcions pràctiques —molt allunyades de les originals i teòriques— quasi nul·les.

En què ocupaven els familiars al Tribunal? Una part dels assumptes que a la Suprema no passaven del simple tràmit. Així, eren habituals les sol·licituds d'autorització per a contraure matrimoni, bé en primeres núpcies, bé per haver enviduat. Són assumptes poc problemàtics, centrats en la petició de dispensa de les informacions prèvies de la contraent, o demorant-les per un determinat temps després de celebrat el matrimoni. La raó que s'al·legava podia ser la pertinença de l'esposa a famílies ja qualificades —de vegades veiem sorgir veritables «clans» familiars locals al servei del Sant Ofici—,⁴⁸ la necessitat d'atendre les grans despeses de la boda (especialment si es necessitava dispensa de consanguinitat), la mala època que s'estava travessant; o la concurrència de diverses d'aquestes circumstàncies. De 8 casos, 7 es van resoldre sense cap problema.⁴⁹

Però una conducta inapropiada dels seus ministres podia arribar a causar veritables problemes, per la gran transcendència social, a un Tribunal que mostrava enorme repugnància davant d'aquestes situacions. Potser el cas extrem d'aquesta naturalesa, ocorregut en l'època que estudiem, siga el del prevere Joseph Mas, de Crevillent.

El de Mas és un assumpte que presenta múltiples facetes. Al setembre de 1743 va pretendre una comissaria al seu poble, i va sol·licitar dispensa de trànsit de ministres a Alfafar (València), d'on era el seu avi matern,

⁴⁸ En alguns casos, tenim la impressió que el pretendent havia arribat a plantejar el matrimoni d'acord amb les connexions amb el Sant Ofici; atesa l'espessa xarxa que resulta d'entrecruar els membres de les famílies implicades, amb el servei a la Inquisició. Per exemple Joseph Mira de Mira, familiar a Novelda, que el 1778 sol·licitava permís per a casar-se (i dispensa de 3 anys per a fer les informacions de l'esposa) amb Isabel Astor i Cantó: en aquest cas són familiars del Sant Ofici Joaquín Astor (oncle patern de la dona del pretendent) i un cosí germà (Pedro Astor); com també els seus oncles materns Miguel, Josepha Antonia i Juana Maria Cantó (aquestes últimes casades, al seu torn, amb els familiars Francisco Alter i Ramón Sánchez). No cal dir que es va autoritzar el matrimoni i es va concedir la dispensa. Lligall 2.874, Joseph Mira de Mira a l'Inquisidor General, s. f. [9 d'octubre de 1778].

⁴⁹ Els casos aprovats són els de Lorenzo Cantó y Mira, de Novelda, el 1751 (lligall 2.862); Bernardo Juan, d'Alacant, l'any 1764 (lligall 2.868); Francisco Agulló, d'Elx, el 1775 (lligall 2.874); Joseph Mira de Mira, de Novelda, el 1778 (lligall 2.874); Francisco Pomares i Sella, de Novelda, el 1781 (lligall 2.874); Ginés Segura, d'Alacant, el 1781 (lligall 2.874) i Joseph Mas, d'Elx, l'any 1783 (lligall 2.874).

que li va ser concedida. Just un any més tard, ja comissari, i com a doctor en teologia i vicari parroquial de Crevillent, va sol·licitar la gràcia de qualificador. El Tribunal no va informar favorablement la petició, ja que s'havia graduat «por la Universidad de Gandía»

todo lo que según lo prevenido por cartas acordadas para el ejercicio de calificador, nos parece no basta para que se le conzeda la gracia que pide; y aunque residiera en esta Ciudad [Múrcia], se halla en ella bastante número de calificadores muy graduados, y decaería la estimación con que siempre se ha conservado este empleo.⁵⁰

Dictamen al qual la Suprema s'hi va adherir. No obstant això, en documentació posterior —de 1748—,⁵¹ Mas apareix ja esmentat com a qualificador, a més de comissari. Ignorem com va aconseguir la gràcia, però les maniobres tèrboles per a vèncer les dificultats semblen ser l'especialitat d'aquest personatge. El mateix accés a l'estat sacerdotal, segons el rector de Crevillent en aquella època, es va fer usant mitjans poc clars. Deia el sacerdot Ambrosio Guillén que com que el rector d'aleshores li havia negat els informes favorables, Mas va sol·licitar ingressar en la Companyia de Jesús i que, a la vista dels informes favorables —que sí va obtenir per a aquesta finalitat—, els va presentar al bisbe, qui no va tenir més remei que ordenar-lo.⁵² Apuntem, d'una altra banda, que causa una certa estranyesa que el seu cosí —l'esmentat D. Pedro Mas, alcalde ordinari— veié denegada la seua pretensió a familiar perquè es va trobar una nota de descendent de moriscos en la família, quan el vicari ja havia accedit al ministeri que ocupava. Fins i tot després del sonat escàndol de què va ser protagonista, un nebot seu va pretendre una familiatura,⁵³ i una altra neboda (filla de l'esmentat Pedro) estava casada amb un francès que també va pretendre familiatura.⁵⁴

Mas va ser delatat per un anònim rebut pel Tribunal de Múrcia el 26 d'abril de 1756.⁵⁵ Les acusacions eren greus: «tener enredada la población», cobrar preus abusius als pobres, quedar-se part del seu jornal, furtar-los béns, i controlar el govern municipal, s'aprofitava en última instància —i per això la denúncia— de la seua condició de qualificador del Sant Ofici de la Inquisició. El Tribunal acabà comissionant les investigacions al rector de Crevillent, com a persona més digna i de millor confiança, i entre els dies 7 i 22 de maig va cridar a declarar 11 testimonis de diversa condició: els escrivans de l'ajuntament i de les rendes senyoriales, el veterinari, el carnisser, i diversos guixaires i jornalers. Tots coincidien a mostrar a Mas com un home insaciable en l'afany d'enriquir-se, *virtut* que com és sabut i adobaren els testimonis, sol anar acompanyada d'un geni iracund i venjatiu. Potser les queixes més esteses es referien a la seua propensió a aprofitar-se dels més dèbils, ja foren jornalers o oficials, o qualsevol persona que es trobara en dificultats econòmiques. Que Mas

⁵⁰ Lligall 2.861, Suprema, 21 d'octubre de 1744.

⁵¹ Lligall 2.864, D. Pedro Mas de Martínez a l'Inquisidor General, Suprema, 25 de març de 1748.

⁵² Lligall 2.867, Informe d'Ambrosio Guillén, 31 de maig de 1756.

⁵³ Lligall 2.868, Petició de Joseph Mas Sánchez, Suprema, 25 de novembre de 1761.

⁵⁴ Lligall 2.868, Petició de Juan Cauhepé, Suprema, 27 de juliol de 1763.

⁵⁵ Tot l'expedient originat per aquesta delació en el lligall 2.867 i llibre 679.

contractava jornalers per a treballar en les seues hisendes (tallant sosa, recollint oliva, regant...) per un preu i els pagava un altre inferior està testimoniats contínuament en la documentació, amb un grau de detall que mereixeria una major extensió que la que ací podem donar-li. Però aquesta conducta no era més que un botó de mostra de comportaments de més ampli horitzó, com quan es va apropiat d'un porc (i se'l va menjar, arribat el moment) que se li havia escapat a un veí; o quan va fer passar a les seues terres unes piles de fem que havien deixat en les immediacions; o quan no va pagar el compte pendent amb el manescal per les ferradures de les seues cavalleries; o, en fi, quan tampoc va voler liquidar els deutes amb els guixaires que li havien fabricat diverses partides d'aquest material per a les obres de construcció d'una sènia que estava alçant a la seua finca. Aquestes actuacions no eren més que una part d'una panòpia de *pràctiques* econòmicofinanceres posades en marxa pel Dr. Mas. Aprofitant la seua immillorable situació (com a eclesiàstic i per les seues relacions familiars) per a saber de les dificultats econòmiques per les quals alguns podien travessar, mossén Mas no dubtava a oferir-los la seua *ajuda* financera, cosa que sovint implicava forçar-los a acceptar tractes que fitaven en el pur i simple espoli. Així li va ocórrer a Cayetano Mas d'Ontinyent, qui «acuciado por varios atrasos y créditos y conminado de algunas ejecuciones», li va haver de vendre la casa on vivia, acabada de construir per un cost no inferior a 200 pesos. Després de fer la taxació que es va fixar en 160 pesos, van acordar la venda en 150; i com que la forma de pagament convinguda era la meitat al comptat i l'altra meitat ajornada, i que Cayetano no eixia de les seues dificultats amb solament la primera meitat, el Dr. Mas li va proposar lliurar-li la meitat restant si acceptava una pèrdua. Comptat i debatut D. Joseph es va quedar la casa per 135 pesos. No menys notable va ser el cas de D. Felipe Hernández i Juan Garro. El primer era arrendatari de l'abast de carn de Crevillent, i el segon carnisser, i fiador del primer. Arruïnat i fugitiu Hernández (segons un testimoni, per una compra de seda a molt alt preu que li va fer a Mas), Garro va haver de fer-se'n càrrec de l'abast. Sense els diners necessaris, no va tenir cap altra opció que, primer, demanar 400 pesos a mossén Mas i, després, assumir 131 pesos que Hernández devia al vicari per la seda, tot i saber que no els anava a cobrar, ja que com deia Garro, «las vezes que ha salido en busca del deudor [Hernández] y ha estado con él, ha tenido que darle una limosna para que comiesse».

A totes aquestes *pràctiques*, des de les *apropiacions* fins al préstec a interès, i algunes altres de caràcter especulatiu (vendre civada de mala qualitat com de primera classe; exigir el reintegrament dels préstecs, que concedia deliberadament sense termini, en els moments immediatament anteriors a la collita, quan més alts eren els preus...), s'unia una increïble temeritat. D. Joseph no s'aturava ni davant el senyor territorial, el duc

d'Arcos. Els testimonis en aquest sentit no poden ser més qualificats. Així, el de l'escrivà municipal, qui a més de destacar les vendes de productes que no eren de la mateixa collita (cosa que atemptava contra tot tipus de disposicions i restriccions senyoriales), deia que el vicari el va cridar en secret un dia de l'any anterior, per a «sacar experiencia si era o no verdadero amigo», cosa que es va traduir en una sol·licitud perquè falsificara en nom de l'alcalde anterior una llicència per a tallar pins que havia fet en la devesa de sant Gaietà, pròpia del duc, i li va suggerir que buscara paper segellat d'aquell any. També el mateix rector indicava que per persones de tota fe sabia que havia aconseguit que el duc li establira un important nombre de tafulles en els saladers, amb un cànon i en condicions que anaven en «gravíssimo perjuicio de su patrimonio», fins que assabentat el d'Arcos, va exigir-li la «restitución y reintegro» abans de donar-lo al públic, i revisà el cànon anterior en 12 diners més per tafulla. D'una manera o d'una altra, Mas s'havia fet amb un important patrimoni: alguns el xifraven en més de 12.000 pesos; altres, simplement, deien que era l'home més ric del poble. Que els mitjans d'aquest enriquiment no podien ser moralment lícits queda fora de dubtes en tots els testimonis. Com deia el rector en el seu informe final, no mancat d'apel·lacions a la prudència i la caritat cristiana, ja que

al fin es obeja de mi rebaño y debo procurar su salvación [...] el caudal y bienes citios y raíces que dicho Vicario ha multiplicado de veinte años a esta parte, en dictamen de los hombres más prudentes y honrados, no ha podido hazerse por la vía regular, si no es de milagro.

L'explicació última de la millora d'aquest home hem de buscar-la —habilitats personals a part— en el control familiar de les instàncies de poder pròximes i, especialment, en el de l'ajuntament crevillentí. De fet, el vicari es conduïa amb la clara finalitat d'establir una xarxa de clients, de connotacions mafioses, tant en l'interior del poble com prop del duc, amb l'objectiu principal de dominar el poder municipal. El seu cunyat, Joseph Prefacio, com a tinent de governador del senyor territorial, i el seu germà Jaime Mas, que havia estat regidor, alcalde ordinari i administrador del patrimoni senyorial en diferents moments, eren els seus principals suports. Així, deia Joseph Aznar, escrivà de l'Ajuntament, que «pues como regala mucho a sus valedores [...] hace creer que por su mano vienen capitulares», del que resultava que «por tener apandillados la mayor parte de los capitulares actuales [...] en aviéndose de tratar algún asunto, por justísimo que sea, como no ceda en defensa y mayor beneficio de dicho eclesiástico y los suyos, nada puede proyectarse a satisfacción». Aquests extrems que també ratificava l'escrivà patrimonial Lafuente:

sólo salían en el gobierno los que él proponía consultando a su cuñado el Dr. Joseph Prefacio Theniente Gobernador; y otras veces

entregándole cédula de los que havia de pedir, como con efecto en uno de estos años passados, en el día mismo de la posta en que correspondía remitir a Su Excelencia las ternas del gobierno, encontró el mismo testigo una esquela escrita de su puño y letra de dicho vicario, en la que iba la propuesta de capitulares, los mismos que con efecto gobernaron al siguiente año.

Això mateix ocorria, segons aquest testimoni, amb el govern actual, on tots menys un són de la seua «facció, y no hacen más que lo que él les instruye; y a toda hora, y lo más, de noche (como el testigo lo ha visto algunas vezes) salen de su cassa, donde tienen sus consultas con él; de lo que está resultando la mayor sedición y discordia en el pueblo». La situació la resumia perfectament el rector quan deia sobre els 10 anys de govern de Prefacio:

en cuyo tiempo el dicho vicario ha sido Rey, Duque, Gobernador, Alcalde y todo el Aiuntamiento, nombrándose anualmente, por su dirección, todos los capitulares; no ha habido más justicia, equidad económica y distributiva que su voluntad; sólo se ha absuelto y castigado lo que él ha querido; en atravesándose parientes, aliados, regalos y estafas, los montes más ásperos se hallaron y faltando esto todo estuvo áspero y montuoso. Con esto ha logrado engrosar más sus caudales, de que han resultado perjuizios de la maior consideración a este Común. Nadie se atrevió a quejarse, porque tenía para ello çerradas y preocupadas las principales puertas.⁵⁶

Per raons que no queden clares, tot i que segurament poc haurien de veure amb el triomf de la justícia (com a molt amb les bajanades del vicari), semblava que les coses havien començat finalment a moure's. El motor d'aquest canvi havia estat el mateix duc d'Arcos (figura llunyana en tot aquest assumpte, atesa la seua residència en la Cort, però sense la qual el seu desenvolupament seria incompreensible), el que durant l'any anterior va destituir Prefacio i Jaime Mas dels seus càrrecs. De totes maneres, els testimonis recelaven molt del vicari i els seus partidaris, tenint en compte que en una denúncia anterior davant el Sant Ofici —que no ens ha arribat—, Mas va aconseguir saber (cosa inaudita) quines persones havien sigut els testimonis i els havia perseguits; fins i tot un d'ells, Francisco Lafuente, no va voler acabar de declarar-ho tot davant el rector, i va indicar que solament ho faria, «a boca», davant el bisbe o el seu provisor. Per la seua banda, mossèn Guillén abundava en tots aquests arguments: cap dels altres cinc eclesiàstics de la parròquia havia volgut declarar; i ell mateix (ja que «todo puede esperarse de [las] hipócritas astucias» del vicari i els seus adeptes) temia ser perseguit «de muerte». Sens dubte, els del vicari feien tot el possible per demostrar encara una posició de força: «con todo no para de blasonar por medio de sus parientes y aliados (que son muchos), que todavía está vivo y ha de levantar cabeza», i expressava estar esperançat «de su valedor, el Sr.

⁵⁶ *Ibidem*.

Marqués de los Llanos, que les volverá a la gracia de su Excelencia [el Duque de Arcos]».

No sabem a ciència certa què va ocórrer amb Mas, la causa del qual va sentenciar el Tribunal de Múrcia al maig de 1758, encara que, presumiblement, recauria algun tipus de condemna sobre ell, ja que el vicari va apel·lar a l'octubre del mateix any. Però sí hem d'indicar dos aspectes. D'una banda, que Mas continuava sent comissari inquisitorial l'any 1761 (circumstància al·legada com a mèrit en aquest moment pel nebot esmentat que va pretendre familiatura); i, per una altra banda, que qui fóra jutge de la causa, el Dr. Pedro Quiles, la va abandonar (encara que això li va costar un avís) protestant —i pretextant— que era impossible formar-se un judici clar davant la gravetat i la profunditat de les divisions en què estava sumida la població:

pues qué juicio puedo formar en un lugar donde todo son parcialidades y emulaciones, y cada uno cuenta según tiene la inclinación; y por eso unos dezían que los testigos de el Dr. Mas unos eran parientes, otros deudores, y otros aquellos por cuiá mano asía sus empleos y sus rentas y que todos eran de lo inferior de el pueblo; por el contrario, dezían contra los presentados por parte de el Sr. Fiscal que declaraban unos por no pagar al Dr. Mas de quien eran deudores, otros porque no les habían querido prestar, y otros eran contrarios por fines particulares.⁵⁷

Per la resta, es tracta d'un cas a tenir molt en compte per al coneixement de la dinàmica social i dels conflictes dels pobles de l'època, on tan rica és la documentació inquisitorial. Sense anar més lluny, al novembre de 1772, una investigació sobre la conducta del familiar (a Asp) Miguel Terol⁵⁸ —iniciada també després d'una denúncia anònima—, revelava que els veïns d'aquella població es trobaven en gran mesura dividits a favor o en contra del duc d'Arcos.⁵⁹ I no van ser els únics casos de conductes delictives de familiars a la nostra comarca. Anys després, a l'octubre de 1745, Joseph Alenda de Miralles, també familiar a Asp, va ser tancat a la presó de familiars de Múrcia per —segons una carta de queixa enviada per la duquessa viuda d'Arcos— múltiples excessos: abús de la immunitat que li donava el fur del Sant Tribunal, induir testimonis falsos en causes civils i criminals, i instigar a la introducció d'instruments de fabricació de moneda falsa en casa del també familiar D. Joseph Cerdán, amb la finalitat de denunciar-lo per a venjar-se de «cierto encono» que tenia amb ell.⁶⁰

1.4. EL RETROCÉS DELS PRIVILEGIS I DEL FUR INQUISITORIAL

En aquestes antipaties, recels i conflictes rauen els privilegis de què gaudien els ministres inquisitorials. Sens dubte, l'accés a aquests privilegis i la possibilitat de poder emparar-se en fur particular —és a dir, aconseguir el suport social i jurídic— constitueixen dos dels grans

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ També apareix com «Perol».

⁵⁹ Lligall 2.873, Informe del Tribunal de Múrcia a la Suprema, 10 de novembre de 1772.

⁶⁰ Lligall 2.863, Informe del Tribunal de Múrcia de 14 de juny de 1745 i carta d'Anna Espinola de la Zerda —duquessa viuda d'Arcos— de 24 d'abril de 1745.

atractius perquè desitjaven entrar al servei de la Inquisició. Atès que els privilegis dels familiars s'estenien a una àmplia panòplia de qüestions directament relacionades amb el manteniment de l'estatus honorífic i de la preeminència social, tot i la seua aparença no poques vegades banal, sovint comportaven tot tipus de friccions i enfrontaments amb altres institucions.

Certament, els familiars podien pensar, a tenor del text que constava en els seus títols, que l'empara que els proporcionava el fur del Sant Ofici pràcticament no tenia límits:

os eximimos y declaramos exempto de la jurisdicción de todas y qualesquier justicias así eclesiásticas como seculares en todas las causas, civiles y criminales a vuestra persona tocantes, y os declaramos sujetos a nuestra jurisdicción en ellas, las quales advocamos a Nos; y os damos licencia y facultad para que podáis traer armas ofensivas y defencivas de día y de noche siempre que de nuestro orden entendiéredes en diligencias del Santo Oficio por todas las ciudades, villas y lugares de nuestro distrito.⁶¹

Però tots aquests privilegis, en realitat, estaven sent sèriament qüestionats i es trobaven en clar retrocés en l'època que estudiem.⁶²

Exemple paradigmàtic era l'antiga qüestió dels allotjaments de tropes, a propòsit de la qual es va obrir l'any 1775 un expedient de recurs per part dels familiars d'Elx, en què es queixaven que els alcaldes de la vila havien violat les seues exempcions i privilegis quan els van manar executar aquests allotjaments.⁶³ Segons deien, a principis d'agost d'aquest any va passar un contingent de guàrdies reals, per la qual cosa els alcaldes i regidors van obligar els familiars a allotjar alguns oficials. La qüestió no era solament que amb aquestes mesures es transgredien privilegis i exempcions, sinó que com que el nombre dels militars en trànsit era tan curt, la mesura no era necessària ni estava justificada. Això la feia vexatòria i afrontosa, ja que havien quedat desocupades les cases dels alcaldes, dels regidors, del síndic personer, cavallers, advocats, i altres persones que pels seus oficis pretenien ser exempts, «y aun las de muchos vecinos que no lo eran por ser del estado general». Al·legaven exemples antics en el mateix Elx que els eren favorables, com també la legislació que disposava l'exempció del familiar més antic en qual-sevol cas, i la de la resta en igualtat amb les justícies. No obstant això, i quan els queixosos esperaven empara del Tribunal murcià, aquest els va respondre que, segons decret de la Suprema de 1738, l'exempció d'allotjament de tropes no servia ni per a les guàrdies de cos, ni per a les reials d'infanteria. Davant d'açò, els familiars van demanar que es fera una declaració formal per part de la Suprema sobre quins eren els seus privilegis en aquesta matèria. No consta què s'hi va resoldre, però l'informe del fiscal⁶⁴ era clarament favorable a la pretensió dels familiars,

⁶¹ Lligall 2.877, Còpia del títol de familiar expedit a favor de Joaquín Astor, de Novelda, 7 de febrer de 1744.

⁶² Una Reial Cèdula de 20 d'agost de 1807 els suprimiria definitivament, *apud* G. CERRILLO, «Los familiares...», p. 202.

⁶³ Lligall 2.873, «Expediente de recurso hecho al Consejo por los familiares del Santo Oficio de la villa de Elx sobre quebrantamiento de sus exenciones y privilegios por los alcaldes de ella, habiéndoles echado alojamientos de tropas», Madrid, 11 setembre 1775.

⁶⁴ *Id.*, L'agent fiscal, 10 d'octubre de 1775.

als quals equiparava amb la noblesa en aquest assumpte (per la qual cosa solament estarien obligats cas d'extrema necessitat i si no hi haguera ja altres cases disponibles en el veïnat); es col·locava els familiars pràcticament un grau per damunt dels individus de l'ajuntament, apotecaris, escrivans, metges, advocats i similars; es deixava entreveure que havia de tallar-se l'excessiva benignitat amb què es toleraven aquests excessos contra els privilegis dels ministres; i finalment s'exigia procedir amb rigor contra els infractors.⁶⁵

Ja en una data molt tardana (1806), va sorgir un nou xoc entre la justícia civil i el Sant Ofici. Segons sembla, l'alcalde major d'Elx havia format unes actuacions contra Andrés Soler, diputat del raval (*universitat*) de Sant Joan, que havia al·legat la seua condició d'agutzil major del Sant Ofici en la vila, no havia volgut anar juntament amb l'Ajuntament en una processó sense portar el bastó que com a agutzil major del Sant Ofici solia usar. La cosa havia passat a majors perquè l'alcalde major va ordenar empresonar Soler i, a continuació, li havia format les actuacions. La qüestió va derivar en l'obertura d'una competència sobre a qui incumbia el coneixement de la matèria, que va acabar, ni més ni menys, que en el Consell Reial, que va disputar al seu ministre Domingo Fernández de Campomanes perquè s'encarregara de dirimir-la (suposem que amb algun membre nomenat per la Suprema).⁶⁶ No consta en els lligalls la documentació sobre l'assumpte, ni consta la resolució en els llibres de cartes, de manera que també n'ignorem la resolució. Però recordem que va ser en aquest mateix any 1806 quan es va procedir a l'abolició definitiva dels privilegis dels familiars. A més a més, basta recordar l'assumpte de Joseph Mas de Macià (ocorregut l'any 1777), en el qual observàvem perfectament la consciència que els inquisidors tenien pel que fa a la creixent pèrdua de privilegis, que implicaria en un termini no massa llarg el final de les familiatures. I per si era necessari afegir alguna cosa, l'encausament i la condemna de l'alcalde major Vicente Anastasio de Lample, ocorregut l'any 1798 (del qual parlarem en el seu moment), sens dubte va marcar un clara fita —tret que de fet responga a una situació de tensió prèvia— en l'empitjorament de les relacions entre les dues jurisdiccions.

I és que l'empara dels ministres i els oficials sota el fur inquisitorial constituïa l'element nuclear dels privilegis que oferia el Sant Ofici. En la mesura que aquesta empara es feia essencialment davant altres jurisdiccions, constitueix un excel·lent indicador del pes polític que la Inquisició podia tenir en un determinat moment.

De fet, els assumptes que motivaven l'apel·lació al fur del Sant Ofici eren, comunament, bastant menors o, en les reiterades apreciacions dels mateixos inquisidors, d'escassa o poca entitat.⁶⁷ La majoria responien a conflictes de naturalesa econòmica o patrimonial, en què els ministres

⁶⁵ Sobre els privilegis dels familiars en aquest assumpte, *vid.* G. CERRILLO, *Los familiares...*, p. 163-170. Segons aquest autor, els familiars valencians no estaven exempts d'allotjaments, i es trobaven en peu d'igualtat amb la resta de veïns de cada lloc, encara que decrets posteriors afermaren l'exempció d'allotjaments i bagatges. Sobre aquest particular, *cf.* S. HALICZER, *op. cit.*, 536-538.

⁶⁶ Llibre 680, 20 de genor i 20 de febrer de 1806.

⁶⁷ Entre altres, podem llegir aquesta opinió en els actes del familiar Joseph Aracil, de Mutxamel (lligall 2.865, Múrcia, 22 de juny de 1750); o en els del també familiar Jaime Trives, de Callosa de Segura (lligall 2.867, 2 de setembre de 1750).

acudien al Tribunal per a emparar-se i ser jutjats sota la seua jurisdicció davant l'ordinària civil o eclesiàstica.⁶⁸ En total, a les sales de la Suprema arribaren un total de 18 casos d'aquest tipus relatius a la diòcesi d'Oriola durant el període que estem estudiant: un en la dècada dels 40; cinc en la dels 50; nou en la dels 60; però ja solament un en la dels 70, cap en la dels 80, un en la dels 90; i un altre passat el 1800. Una vegada més, la tendència que s'apunta —lluny de ser gratuïta o arbitrària— és perfectament coherent amb l'evolució de l'activitat i amb la seua clara decadència que, en aquests terrenys no podia deixar d'observar-se amb nitidesa.

Quina era realment la naturalesa i l'abast d'aquestes extensions jurisdiccionals? Una certa singularitat es pot observar des de la consideració que el murcià, en terres d'Oriola, era un Tribunal extraregnícola i castellà (una pervivència més, anatem de pas, de les ordenacions forals després de la Nova Planta). Per tant la legislació aplicable als seus individus era la valenciana i no la castellana, especialment les concòrdies inquisitorials de 1554 i 1568. Açò es traduïa, pel que fa al fur, en un grau de protecció inexistent a Castella, ja que segons aquestes concòrdies els ministres i els familiars gaudien del fur passiu en el vessant civil, i actiu i passiu en el criminal.⁶⁹

No obstant això, poc o res agradaven aquestes exempcions a la resta de jurisdiccions que es podien veure afectades. Són múltiples els exemples que aquestes pugnes es van donar en l'època que estudiem en la diòcesi d'Oriola. Quant a la nostra comarca, comptem també amb exemples addicionals als esmentats abans, que no fan sinó confirmar la tendència general de què parlem. El mes de novembre de 1759, el familiar Jaime Fenoll, d'Elx, va ser requerit al pagament, com a fiador, de 3.000 pesos a favor de l'hospital d'Alacant.⁷⁰ L'aspecte més cridaner del cas són les confusions, potser més o menys interessades, sobre quina era la legislació que s'havia d'aplicar. Encara que els reclamants (el comissari de guerra i el comptador de l'hospital), van recórrer en un primer moment al Tribunal de Múrcia amb el desig d'evitar competències entre el Sant Ofici i la Reial Hisenda per una qüestió d'aquestes característiques,⁷¹ la negativa del Tribunal a consentir el contrafur de Fenoll va fer que els funcionaris reials elevaren l'assumpte al rei. D'aquesta manera, l'11 de març de 1760, l'Inquisidor General rebia una carta del marquès d'Esquilache⁷² en què es recordava que, en virtut de la Real Cèdula de 3 d'octubre de 1747, el Sant Ofici estava inhibit del coneixement d'aquestes causes i, s'ordenava que es complira sense dilació la requisitòria contra Fenoll i s'advertia de tot al Tribunal de Múrcia. La resposta de l'Inquisidor General, prèvia deliberació de la Suprema i un informe del Tribunal de Múrcia, recordava que a Castella els familiars no gaudien del fur passiu, ocorria al contrari al regne de València segons el capítol 4t de les Concòrdies de 1554 i 1568,

⁶⁸ Per fer una relació escueta, tenim demandes per deutes pendents, disputes sobre ramat, evicció de censos sobre patrimoni de l'esposa d'un familiar, suposada falsificació de moneda, negativa d'un familiar a complir amb un contracte de retrovenda, plets sobre possessió d'aigües, intents de cobrar a un familiar per la seua condició de fiador d'un contracte, negativa al pagament de dots... No obstant això, figuren també assumptes relatius a precedències protocolàries, desacatament i mala conducta d'un comissari inquisitorial, o denúncies de ministres contra tercers per atemptats contra el seu honor.

⁶⁹ No obstant això, S. HALICZER diu textualment que «a los familiares y funcionarios se les concedió rutinariamente el fuero activo, siéndoles permitido que plantearan acusaciones ante el tribunal inquisitorial tanto en casos civiles como criminales» (*op. cit.*, p. 51). Almenys per a l'època que estudiem, la nostra documentació insisteix repetidament i nitidament en què no gaudien del fur actiu en el vessant civil. G. CERRILLO i ho confirma argumentant la literalitat del text de la Concòrdia de 1554 (*Los familiares...*, p. 154).

⁷⁰ Lligal 2.869, Informe del Tribunal de Múrcia a la Suprema, 23 de març de 1760.

⁷¹ *Id.*, 11 de novembre de 1759.

⁷² *Id.*, El Marquès d'Esquilache a l'Inquisidor General, Madrid, 11 de març de 1760.

en què es definia clarament que els familiars: «no gocen en las causas civiles el fuero de demandar a otros ante los inquisidores sino que pidan en los jueces ordinarios de los tales, pero siendo ellos demandados deba hacerse ante los inquisidores y es lo mismo que gozar los familiares del fuero pasivo de la Inquisición». ⁷³ Més encara, l'Inquisidor General no solament ignorava la cèdula de 1747, sinó que, a més, entenia que no li afectava. La situació no deixa de ser curiosa, si comprovem que ens trobem davant un govern que ignora o creu derogada una Concòrdia foral vigent, davant una Inquisició que s'hi aferra i que per la seua banda desconeix les reials cèdules que li podrien incumbir.

Els aires reformistes que anaren introduint-se en el bisbat del set-cents no van tardar a col·lidir, també, amb els hàbits dels ministres inquisitorials. L'any 1743, el bisbe D. Juan Elías Gómez de Terán no va dubtar a escriure una carta a l'Inquisidor General en què manifestava les seues queixes davant les resistències i negatives amb què estava havent d'enfrontar-se amb els eclesiàstics que eren, al mateix temps, ministres del Tribunal:

en razón de escusarse los ministros clérigos de este Santo Oficio a pasar a hazer los exorzizios de San Ygnazio a el Seminario que a erigido en dicha Ciudad de Orihuela, sin que en tres años, que ha se hazen dichos exorzizios, se aya visto que alguno de ellos los aya executado, escusándose con los pretextos de estar ocupados por el Santo Oficio. ⁷⁴

Entre altres, el comissari d'Elx havia recorregut al Tribunal i havia dit que tenia ordre del Provisor per a fer aquests exercicis, a la qual cosa els inquisidors li van ordenar que fins una nova ordre es mantinguera sense eixir d'Elx, al mateix temps que l'inquisidor més antic escriguera al Provisor. A aquestes alçades del segle, el Tribunal no va tenir unes dificultats especials per a eixir-se'n amb la seua, davant un bisbe que no va tenir un altre remei que tolerar aquesta situació de fet. Però anys després, el bisbe Tormo va poder actuar de manera ben diferent, i va intentar donar un escarment exemplar. Si bé l'assumpte al qual ens referim ara no té relació amb la nostra comarca, no podem deixar d'indicar els termes molt menys transigents amb què s'expressava a propòsit dels servidors eclesiàstics del Sant Ofici:

mi Diócesi está llena de eclesiásticos comisarios del Santo Oficio de la Inquisición de Murcia, y que si no se aprovecha un exemplar que les instrua que no tienen toda la libertad que premeditan para sacudirse del yugo de la disciplina y corrección de su obispo, serán frecuentes los empeños que promuevan entre las jurisdicciones, y se hará monstruoso y escandaloso el gobierno de este estado eclesiástico por la falta de respeto y obediencia en aquellos a las providencias de su prelado. ⁷⁵

En el rerefons de tot això es trobaven els pretesos —i comprovats— abusos del Sant Ofici i dels seus ministres, als quals la tornada a la lectura

⁷³ *Id.*, «Borrador para el marqués de Esquilache a su papel de 11 de marzo de 1760» de l'Inquisidor General a Esquilache, Madrid, 17 de març de 1760.

⁷⁴ Lligall 2.861, Tribunal de Múrcia a la Suprema, 15 de juliol de 1743. Informe sobre la carta que el bisbe d'Oriola havia escrit a l'Inquisidor General.

⁷⁵ Lligall 2.873, Resposta del bisbe d'Oriola a l'Inquisidor General, Oriola, 17 de desembre de 1774.

ajustada i estricta dels seus privilegis (o, simplement, a la interpretació restrictiva) que en feien les instàncies eclesiàstiques i civils, els sonava a veritable catàstrofe. Amb ocasió d'una altra intervenció, en aquest cas reial (igualment un cas no relacionat amb la nostra comarca), els inquisidors s'expressaven amb gran claredat pel que fa a l'abast que aquesta ofensiva contra els esmentats *abusos*, desencadenada en la segona meitat del segle podia tenir. De pas, gràcies a les seues paraules, podem comprovar on es trobava realment l'abast i sentit, el veritable nucli en definitiva, del fur inquisitorial:

Y sonando la carta [...] del Real Consejo de Castilla, por ella parece se ha resuelto la Audiencia a dar orden a todas las justizias de la Gobernación de Orihuela para que no nos remitan autos ni testimonios de ellos, por punto general en adelante, aunque se les notifique nuestras letras [inhibitorias] en que se les mande; con lo que, y el no poderles imponer censuras, hacen totalmente inútil y despreciable la jurisdicción del Santo Oficio, en todo lo que no sea precisamente causa de fe o dependiente de ella. Assumpto de tanta importancia como mexor que nosotros considerará V. A. para providenciar el debido remedio y mandamos quanto fuere de su agrado.⁷⁶

1.5. ELS AGUTZILS MAJORS

El d'agutzil major era el càrrec de major honor al qual podia accedir un laic dins de l'estructura territorial del Sant Ofici. Era considerat el cap honorífic dels familiars en els llocs on existia i, en una època com aquesta, és perfectament evident la tendència a conferir-lo a les famílies més destacades de cada població. Per aquesta raó, no era necessari que el càrrec estiguera subjecte a cap tipus de *carrera* anterior, i s'hi podia accedir sense necessitat d'haver ocupat prèviament una familiatura, encara que la seua concessió hi implicava l'accés i les informacions d'ingrés corresponents. En ocasions —encara que no sempre— se'ls designaven tinentes o suplents.

La documentació permet situar agutzils majors en les dues ciutats de la diòcesi (Alacant i Oriola), però també a Albaterra, Asp, Elx, Callosa i Novelda. Per tant, tenim constància de la seua existència, almenys en dues de les poblacions de la nostra comarca. Són notícies disperses que a penes ens permeten esbossar una nota, i d'acord amb les quals no podem excloure —en qualsevol cas, al contrari, pressuposar— la seua existència en aquestes localitats al llarg del període estudiat.

Concretament, pel que fa a Asp, les notícies amb què comptem permeten, tot i la seua brevetat, exemplificar aspectes freqüents en les estratègies de concessió d'aquest càrrec: l'any 1755 va morir Martin Cerdán i el va succeir en el càrrec el seu germà Joseph; els dos eren germans del comissari en la plaça Pablo Cerdán, i pertanyien a una fa-

⁷⁶ Lligall 2.867, Informe del Tribunal a la Suprema, 10 de setembre de 1759.

mília qualificada de llauradors honorats.⁷⁷ Quant a Elx, solament sabem d'aquest càrrec a través de les referències al cas d'Andrés Soler. Ara bé, no sembla excessiu creure que, atés l'elevat nombre i condició dels familiars il·licitans, va haver d'existir de forma estable.

1.6. ELS COMISSARIS

Si l'actuació inquisitorial va tenir alguna efectivitat a les nostres terres, fou —sens dubte— gràcies a la tasca dels comissaris. Al contrari que familiars i agutzils majors, on el component principal era essencialment honorífic, les comissaries ocupaven els seus titulars —forçosament eclesiàstics— en una àmplia gamma de tasques i això feia del comissari el més genuí representant del Tribunal a la seua localitat. Les funcions que exercia eren essencialment informatives (bé a instància del Tribunal, bé per pròpia iniciativa), com també de compliment de totes les diligències o comissions que li encarregaren. Per tant, podem veure'ls rebent delacions, fent que les reconeguen els seus autors, prenent declaració a testimonis, recollint impresos prohibits, fent investigacions sobre pretendents i reus, actuant com a comissaris en poblacions properes on no n'hi havia... fins i tot en un cas van rebre l'encàrrec de reconciliar i procurar tornar a una «vida maridable» uns cònjuges il·licitans la llar dels quals havia estat torbada per la incontinença (amb l'esposa, clar) d'un familiar del Sant Ofici a Elx.

Com els agutzils majors, no era necessari que els comissaris hagueren servit anteriorment al Sant Ofici; de la mateixa manera, també havien de practicar les informacions d'ingrés. A més a més, i per ordre de 30 de març de 1772, en les pretensions a aquests càrrecs era indispensable l'informe del provisor o vicari general diocesà.⁷⁸ També, de la mateixa manera que ocorria amb els agutzils majors, hem de diferenciar entre les comissaries de les ciutats i la resta. En aquest sentit, els comissaris d'Alacant i d'Oriola tenien una consideració especial, ja que el mateix Tribunal els distingia i els atorgava la denominació de «comissaris de ports» (juntament amb els de Cartagena, Orà i Lorca).⁷⁹ Però la documentació aporta la presència de comissaris també en les localitats de diòcesi següents: Agost, Albaterra, Almoradí, Asp, Bigastre, Callosa de Segura, Catral, Cox, Crevillent, Dolores, Elx, Elda, Granja, Guardamar, Monòver, Mutxamel i Sant Joan. En total, dèsset poblacions de molt distintes característiques. Si aquesta llista podria dur-nos a pensar que hi havia una espessa xarxa (i en efecte, la normativa permetia un comissari per cada població),⁸⁰ la realitat ens força a matissar molt: solament tenim notícies d'una successió de comissaris (i per tant d'una certa continuïtat en el temps) a Asp, Callosa, Crevillent, Elx, i Sant Joan. El que ocorria en la resta apunta a situacions disperses. En primer lloc, es donaven alguns nomenaments honorífics; és a dir, purament nominals i —per què no dir-ho— irregulars. Aquesta era una pensió en la qual

⁷⁷ Lligall 2.862, Joseph Cerdán a l'Inquisidor General, s. f. [28 de gener de 1755].

⁷⁸ Segons carta-orden de la Suprema de la data esmentada (lligall 2.873, Tribunal de Múrcia a la Suprema, 6 de desembre de 1772).

⁷⁹ Lligall 2.874, Informe del Tribunal de Múrcia a la Suprema, 18 de maig de 1775.

⁸⁰ No falten les irregularitats, i arriba a donar-se el cas que hi ha més d'un comissari en una mateixa població: a Oriola van viure en alguna ocasió comissaris a títol d'altres localitats. Amb això es contravenien, almenys, dues disposicions. En primer lloc, la de residir diferents comissaris; en segon lloc que aquests no ho feren en la població per a la qual havien estat nomenats.

amb relativa freqüència queia el Tribunal, documentada en diferents localitats, i que podem imaginar també en la designació de Josef Muñoz, d'Asp, qui, en un escrit, sol·licitava que el nomenaren comissari de Novelda, Monfort o Almoradí (totes poblacions on tenia família).⁸¹ Podia ocórrer també que un mateix individu fóra comissari en dues poblacions successives, com Josef Bru, que apareix a Guardamar i a Elx.⁸² Amb tot, considerem com la situació més habitual la que reflectia un informe de 1775, en què s'apuntava que en matèria de ministres (incloent-hi comissaris, notaris i familiars), i al marge d'Alacant i Oriola, no solament no hi havia supernumeraris, sinó que algunes de les places en propietat estaven vacants, «por cuya razón nos bemos precisados a balernos en barias ocasiones para los negocios y diligencias de fe de personas eclesiásticas y otras de nuestra satisfacción»;⁸³ com en efecte ocorria a Asp, mancada temporalment de comissari, a començaments del segle XIX.⁸⁴ Aquesta última pràctica està freqüentment acreditada en la documentació, especialment el recurs als rectors, més encara quan en no poques ocasions eren els mateixos comissaris causa de conflicte i objecte d'investigació (com Josef Mas a Crevillent, Félix Iborra a Agost, Isidro Hernández a Almoradí o Joseph Bru a Guardamar).⁸⁵ Sens dubte, el volum de treball que exigien les places secundàries era ben escàs, com reconeixia Antonio Campos, comissari a Mutxamel i nebot del d'Alacant, Carlos Campos. D. Antonio, de fet —com a mestre de cerimònies en la parroquial de Santa Maria— residia a Alacant, i en una de les diverses peticions per a aconseguir una plaça inquisitorial en aquesta ciutat es justificava dient: «son pocos los negocios que ocurren en dicho Muchamiel».⁸⁶

L'estatus social i professional d'aquests comissaris, en qualsevol cas, és lògicament inferior al d'aquells que es troben al capdavant de les places d'Alacant i Oriola. Tots eren preveres però en els casos en què s'indica quin tipus de benefici tenien predominen els rectors i vicaris i, sols ocasionalment, apareix algun titulat universitari. Aquesta menor qualificació i formació no podia deixar de notar-se en els freqüents defectes en què incorrien en el compliment dels encàrrecs del Tribunal,

⁸¹ Lligall 2.862, Informe del Tribunal de Múrcia a la Suprema, 31 de març de 1751.

⁸² Lligall 2.866, Tribunal de Múrcia a la Suprema, s. f. [18 de setembre de 1753]; llig. 2.869, D. Joseph Bru al secretari del secret del Tribunal de Múrcia, Elx, 11 de novembre de 1759.

⁸³ Lligall 2.874, Informe del Tribunal de Múrcia a la Suprema, Múrcia, 18 de maig de 1775.

⁸⁴ Arxiu Episcopal de Múrcia (AEM), sig. A-9, «Libro copiadore de las relaciones de causas pendientes de fe, que los ss. fiscales deben remitir al Consejo de quatro en quatro meses conforme a las acordadas copiadas en el año de 1800», relació de causes de fe de 24 de juliol de 1801, sumària de D. Antonio Mira Perceval.

⁸⁵ S'ha comentat anteriorment l'assumpte de mossén Mas. Quant a Bru, havia donat de «palos o estocadas» a un home que a deshora de la nit estava en la casa de la seua cunyada —que el marit, germà de Bru, havia posat sota la custòdia d'aquest—, l'havia tractat de «puta» i a ducs doncs que estaven amb ella d'alcalvots. El cas és que, malgrat tan encesa defensa de l'honor familiar, els dos germans van acabar disgustats (pot ser que els interessos del comissari foren d'una altre tipus). De totes maneres, també trobem exemples d'una extrema rectitud en altres comissaris. L'any 1767, el comissari d'Asp Juan Bautista Cremades va preferir abstenir-se d'informar la pretensió a notaria de Joseph Llopis de Alcaraz. Cremades havia estat «interessat» pel pare del pretendent —i escrivà de la vila— perquè informara satisfactòriament. Com que el comissari deia sentir que en consciència no convenia, i com que hi havia alguna «[des]armonia» entre les famílies dels dos, va preferir abstenir-se d'informar per a evitar majors conflictes. L'informe seria executat per dos ministres foranis que es van desplaçar per a efectuar una informació d'un altre pretendent. En aquest cas s'observa clarament, per una altra part, la capacitat que tenien els comissaris per a influir en l'elecció de ministres, com el d'Asp reconeix en la seua carta. (Lligall 2.871, Informe del Tribunal de Múrcia a la Suprema, 15 de setembre de 1767).

⁸⁶ Lligall 2.872, D. Antonio Campos a l'Inquisidor General, Alacant, 2 de gener de 1769.

especialment si es tractava de diligències processals. Entra també dins de la quotidianitat, com ja s'ha dit, que els comissaris o pretendents al càrrec formen part de veritables sagues locals al servei de la Inquisició i que, per tant, siguen néts, fills, nebots, germans o cosins d'algun altre familiar o —si s'escau— comissari. Sobre el llinatge o la situació patrimonial, les dades són escasses, però podem aventurar que en general tampoc era excessivament elevada,⁸⁷ això sí, no veiem repetir-se —amb la freqüència que ho feien en el cas dels familiars—, les denegacions en les peticions de concessió de la gràcia d'accés al càrrec. No obstant això —i deixant al marge el molt curiós assumpte de Joseph Mas, de Crevillent, de qui ja sabem que obtingué una comissaria— un parell de casos resulten especialment cridaners: el del rector de Sant Salvador d'Elx, Francisco Antonio Ortiz de Rodrigo y Roca —en aquells moments mestre de patges de bisbe—, qui després de sis mesos d'haver cursat la sol·licitud i haver fet el dipòsit per a les informacions, estava veient amb una gran vergonya com no prosperava la seua pretensió, a causa de la seua possible vinculació amb els Caro;⁸⁸ i el del també pretendent rebutjat Joseph Muñoz, d'Asp, abans esmentat. Muñoz havia sol·licitat primer la notaria (al mateix temps que el seu germà Bernardo feia el mateix amb una familiatura en la mateixa població), i un parell d'anys després, la comissaria d'Asp o d'un lloc proper. Doncs bé, segons els informes els seus ingressos eren «muy dezentes y de buena calidad con su Patrimonio muy pingüe», però tenia un geni inapropiat i sobretot la seua família era «de las más despreciables y vulgares de esta villa», ja que un avi o un besavi es va casar en un lloc de l'horta d'Oriola amb una esclava del marquès de Rafal, fet que havia provocat que des d'aleshores la família Muñoz perdera la seua situació; després, els parents havien fet casaments molt ordinaris (un amb la filla del pregoner de Novelda i de la comare de parir), fet que provocà que arribaren a aparèixer papers públics en què es manifestaven els defectes de la família.⁸⁹

1.7. ELS NOTARIS O SECRETARIS

Les denominades notaries o secretaries apareixen associades a les comissaries, amb qui de fet conformaven una mena de «petit tribunal» inquisitorial en les localitats on existien. Aquesta vinculació fou especialment estreta a Alacant, on els comissaris que accediren al càrrec en aquesta època havien exercit prèviament la notaria (encara que aquest pas no era obligatori, ni la promoció era automàtica). Les notaries, en

⁸⁷ Realment, la informació que tenim sobre aquests aspectes és molt poca. Pel que fa als tres comissaris d'Elx dels quals ens han arribat notícies en aquest període, d'Antonio Santacília (que ho era cap a 1750) res se'ns diu, encara que de coneguda família; de Joseph Bru (comissari al voltant de 1759) tampoc sabem res en el sentit que ara ens interessa; i quant a Jacinto Martínez i Garcia (nomenat comissari en 1779), la seua plaça de capiscoll li rentava 200 lliures anuals, que amb el seu patrimoni suposava 400 pesos, més que suficient per a la seua manutenció; a més en la seua família hi havia regidors, jutges d'aigües i un besavi agutzil major (lligall 2.874, Tribunal de Múrcia a la Suprema, 22 de maig de 1779); Tomás Mira, d'Asp, tenia suficients béns propis i el seu pare havia estat molts anys regidor i alcalde (*Id.*, Tribunal de Múrcia a la Suprema, 16 de desembre de 1777).

⁸⁸ Lligall 2.870, Francisco Antonio Ortiz de Rodrigo i Roca a la Suprema, s. f. [10 d'abril 1766]. Llibre 680, 18 de març i 28 d'abril 1766.

⁸⁹ Lligall 2.862, Informe del Tribunal de Múrcia a la Suprema, 11 de febrer de 1750.

la mesura que proporcionaven alguns ingressos, van ser preteses per individus que no van ocultar aquest interès,⁹⁰ i en ocasions es rebieren peticions de suplències i futures sobre aquestes,⁹¹ sense cap tipus de paga o emolument, en un intent de fer mèrits que el Tribunal tendia a reconèixer.⁹² Generalment, aquells que aspiraven a aquesta plaça eren també eclesiàstics, però això no impedeix que aparega algun familiar.⁹³

Al marge d'Oriola i Alacant, les notaries també apareixen en altres poblacions. Almenys es van concedir a Asp, Aiora, Elx i Crevillent. De manera que, de nou, les poblacions de la nostra comarca apareixen destacades, quant a la presència d'estructures inquisitorials, sobre el conjunt de les poblacions diocesanes.⁹⁴ En aquests casos —probablement per economia— tendeixen a unir-se amb altres càrrecs en la mateixa persona (comissari per descomptat, però també qualificador o consultor). La major part són, de nou, eclesiàstics, no sempre preveres (hi ha també clergues de menors o diaques), i també constatem igualment la presència d'algun familiar. No hem d'esperar, per tant, que el Tribunal fóra en excés exigent amb la formació d'aquests individus: cosa que podia estar bé en el seu àmbit immediat, no ho era tant en circumstàncies més exigents. Així s'evidencia en el cas de Joseph Llopis Alcaraz, admés —amb uns informes bastant contradictoris— com a notari i comissari d'Asp, però rotundament rebutjat després per a una plaça en la seu del Tribunal, ja que si bé comptava amb carta de recomanació enviada pel duc d'Arcos (el pare del pretendent era escrivà municipal, i un germà era regidor), el preceptiu informe del bisbe va ser contundentment negatiu.⁹⁵

1.8. ALTRES CÀRRECS

Si bé els anteriors (familiars i agutzils majors; comissaris i notaris) són els càrrecs més importants, la nòmina dels possibles servidors del Tribunal podia ser bastant més àmplia. En aquest sentit, les queixes dels inquisidors, esmentades abans, sobre l'escassetat de ministres cobren tota la seua validesa. De manera breu, esmentarem solament els tipus de que tenim constància en la nostra comarca

– **Consultors.**⁹⁶ Les peticions per a obtenir aquest càrrec, sense ser nombroses, apareixen en diferents punts del bisbat: Agost, Asp, Crevi-

⁹⁰ Lligall 2.874, El Dr. D. Antonio Garcia i Furió a l'Inquisidor General, Alacant, 4 de juny de 1775. Prevere i tinent de rector de la Col·legial d'Alacant, es va adreçar a l'Inquisidor General després d'haver deixat vacant la notaria. Deia trobar-se solament amb les poques rendes d'una plaça en aquesta església i amb un escàs salari de la parroquial, amb les quals no podien subvenir a la «crecida familia con que le pensionó el Altísimo», i va afegir que si no es trobava acomodada, era «por no ser de los apacionados de Simón Magó». Com «pobre infeliz», terminava suplicant la plaça vacant.

⁹¹ Aquest va ser el cas de l'esmentat Antonio Campos, qui va argumentar que s'avorria amb la comissaria de Mutxamel.

⁹² Així ocorre a Joseph Quesada, que va servir la suplència de la notaria d'Alacant des de setembre de 1799 sense cap tipus d'emolument, fins que el traspassament de l'anterior comissari i la promoció del notari a la comissaria, va ser nomenat notari titular el mes de juny de 1803 (lligall 2.878, caixa 2).

⁹³ Per exemple, Juan Almiñana, que l'any 1762 va sol·licitar —com a familiar més antic d'Alacant, ho era des de 1734— la secretaria si el seu titular promocionava a la comissaria (lligall 2.868, s. f.).

⁹⁴ De totes maneres, els esments són escassos i dispersos. Al marge d'alguna que altra pretensió a aquests càrrecs, no sempre aprovada, concixem un notari per a Crevillent (per referència indirecta), dos per a Asp (Joseph Aznar i Joseph Llopis Alcaraz), i un per a Elx (Conrado Sempere).

⁹⁵ Lligall 2.874, Tribunal de Múrcia a la Suprema, 24 d'abril del 1778.

⁹⁶ Sobre aquest càrrec —de la mateixa manera que en la relació amb els anteriors i amb els següents— continuen sent vàlides les referències de Henry C. LEA, *Historia de la Inquisición española*, vol. II, llib. IV, cap. III («Los funcionarios sin sueldos»), Madrid, 1982, p. 127-148. Una revisió actualitzada en R. LÓPEZ VELA, *op. cit.*, p. 165-172 i 836-837.

llent, Elx i Oriola.⁹⁷ Una vegada més, les poblacions de la nostra comarca cobren pes propi en la documentació, si bé les referències continuen sent molt escasses i disperses. No és infreqüent que aquest càrrec se sol·licita alternativament al de notari, encara que el Tribunal considerava que els consultors tenien rang superior als notaris o secretaris (com queda de manifest en el cas de Josef Aznar, d'Elx).⁹⁸ Per això, aquestes peticions tenen per al pretendent una major càrrega honorífica. Poden ser tant eclesiàstics (generalment preveres) com laics, però tots necessàriament tenien titulació universitària en dret, i en la major part trobem acreditada la condició d'advocat dels Reials Consells, o alguna altra distingida posició (prebendat o beneficiat parroquial o de sang, provisor i vicari general del bisbat...).

– **Qualificadors.** L'any 1744, el Tribunal denegava una sol·licitud de qualificador argumentant la necessitat de continuar sent estrictes en la selecció i perquè —a més— n'hi havia nombre suficient.⁹⁹ No obstant això, la documentació no apunta en tan *sana* direcció pel que fa al període que ens ocupa: solament apareixen esments —en la nostra comarca— a dos qualificadors, i cap d'ells va ser un model de virtuts. El primer no va ser un altre que l'inevitable vicari parroquial de Crevillent, Josef Mas, que va accedir a la plaça vers l'any 1745. Era prevere i doctor en Teologia, però el seu baix nivell d'estudis va fer que, en un primer moment, se li denegara la pretensió a aquesta plaça. L'altre va ser el Dr. D. Francisco Antonio Ferrer, rector de Santa Maria d'Elx, a qui l'any 1807 se li va obrir una sumària per sol·licitant i flagel·lant.

– Per últim, un esment als **revisors de llibres.** En efecte, no els va haver-hi en cap de les poblacions de la comarca, però convé retenir una informació facilitada pels mateixos inquisidors l'any 1805 sobre les causes i les conseqüències de l'absència. I és que, segons deien, dins del districte solament hi havia revisors a Múrcia i Alacant, però no a Cartagena, Oriola i Lorca, on hi havia registre de duanes. I, a més dels ports d'Alacant i Cartagena, també els corresponien els d'Águilas (jurisdicció de Lorca), Torrevella (jurisdicció d'Oriola), Santa Pola (d'Elx) i el del Pinatar (de Múrcia), on es carregava sal i altres efectes i també alguns desembarcaments, «sin que sea fácil precaver los fraudes en ellos por no haver allí ni aún cunas, ni más que los empleados por la Real Hacienda, y unas hermitas en las que sólo se celebra misa los días de precepto».¹⁰⁰

⁹⁷ A Elx el va sol·licitar Josef Aznar (o Aznars), prevere beneficiat de Santa Maria (l·ligall 2.872, 7 de setembre de 1772); a Asp, D. Tomás Cerdán Pujalte, prevere i doctor en ambdós drets (l·ligall 2.871, Informe del Tribunal de Múrcia a la Suprema, 26 de febrer de 1768); i a Crevillent, el Dr. Francisco Lledó, advocat dels Reials Consells i familiar del Sant Ofici (l·ligall 2.871, Lledó a l'Inquisidor General, 11 d'abril de 1767).

⁹⁸ L·ligall 2.872, Informe del Tribunal de Múrcia a la Suprema, 10 de juliol de 1773.

⁹⁹ L·ligall 2.861, Suprema, 21 d'octubre de 1744.

¹⁰⁰ L·ligall 2.879, Informe del Tribunal de Múrcia a la Suprema, 6 de juliol de 1805. Pel que fa a Santa Pola, aquest text resulta un tant sorprenent. Efectivament, en un informe de 1739 no consta cap edificació exterior a la fortalesa. Però el 1781 es va erigir la parròquia d'aquesta població, amb 50 veïns. Sembla que amb l'eixida d'il·licitans, fugint de la repressió dels motins de 1766, i amb l'immediata cosnrucció de Nova Tabarca, Santa Pola es va beneficiar d'un important cabdal migratori: segons les *Observaciones...* de Cavanilles, el lloc (encara annex d'Elx) contava amb 180 veïns quan el va visitar.

BIBLIOGRAFIA

- CARRASCO ALMONACID, R., «Les morisques et l'Inquisition de Murcie (1560-1615): une répression atypique?», en P. AMALRIC (ed.), *Pouvoirs et société dans l'Espagne moderne: hommage à Bartolomé Bennassar*, Presses Universitaires du Mirail, Toulouse, 1993, p. 177-192.
- CERRILLO CRUZ, G., «Los familiares de la Inquisición en la época borbónica», *Revista de la Inquisición*, 4 (1995), p. 177-204.
- *Los familiares de la Inquisición española*, Consejería de Educación y Cultura, Junta de Castilla y León, Valladolid, 2000.
- HALICZER, S., *Inquisición y sociedad en el Reino de Valencia (1478-1834)*, Institut Alfons el Magnànim, València, 1993.
- MAS GALVANY, C., «El ocaso de la Inquisición en tierras alicantinas (1761-1819)», *Canelobre*, 29-30 (1995), p. 113-127
- «Un grupo de alumbrados en el sur valenciano durante el siglo xvii (Novelda y Alicante, 1679-1682)», *Revista de Historia Moderna. Anales de la Universidad de Alicante*, 21 (2003), p. 411-429.
- «Las estructuras de la Inquisición en la Diócesis de Orihuela», *Homenaje a Antonio Mestre*, Universitat d'Alacant (en premsa).
- PÉREZ VILLANUEVA, J. - ESCANDELL BONET, B. (dir.), *Historia de la Inquisición en España y América*, vol. II, BAC, Madrid, 1993.
- VILAR, J. B., «La rebelión y dispersión de los moriscos: el caso murciano», en PÉREZ VILLANUEVA, J. - ESCANDELL BONET, B. (dir.), *Historia de la Inquisición en España y América*, vol. II, BAC, Madrid, 1984, p. 772-779.

